

PARTIZANSKA I KOMUNISTIČKA REPRESIJA I ZLOČINI U HRVATSKOJ
1944.-1946.

DOKUMENTI
DALMACIJA

Nakladnici:

Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
Slavonski Brod

Hrvatski institut za povijest
Zagreb

Recenzenti:

dr. sc. Nikica Barić
dr. sc. Zdenko Radelić

PARTIZANSKA I KOMUNISTIČKA
REPRESIJA I ZLOČINI
U HRVATSKOJ
1944.-1946.

DOKUMENTI
DALMACIJA

Hrvatski institut za povijest
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
SLAVONSKI BROD

Hrvatski institut za povijest
ZAGREB

2011.

**PARTIZANSKA I KOMUNISTIČKA REPRESIJA I ZLOČINI U HRVATSKOJ
1944.-1946.**

DOKUMENTI

knjiga 4

DALMACIJA

Za nakladnike:

dr. sc. Mato Artuković

dr. sc. Jasna Turkalj

Priredili:

Mate Rupić, prof.

dr. sc. Vladimir Geiger

Suradnici:

Blanka Matković, dipl. povjesničarka, Tomislav Đonlić, prof.

dr. sc. Josip Kolanović, dr. sc. Zlatko Begonja

Stipo Pilić, prof., mr. sc. Eugen Roca

Lektorica:

Gordana Malnar

Izbor i obrada slikovnih priloga:

dr. sc. Mario Jareb

Izrada kazala:

HIP

Naslovnica:

Lidija Janković

Slog:

Franjo Matković

Tisak:

Posavska Hrvatska d.o.o., Slavonski Brod

Naklada:

1000 primjeraka

Tisak dovršen u svibnju 2011.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice
u Zagrebu pod brojem 765498.

ISBN 978-953-6659-58-6 (Podružnica)

ISBN 978-953-6324-95-8

SADRŽAJ:

Predgovor	39
Kratice.....	61
• 1943., svibanj 26. - Izjava Inicijativnog odbora ZAVNOH-a i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske o ciljevima i načelima narodnooslobodilačke borbe	65
• 1944., svibanj 9., Topusko - Deklaracija Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a o osnovnim pravima naroda i građana demokratske Hrvatske.....	67
1. 1944., siječanj..., Hvar - Vojni sud pri Komandi srednjodalmatinskog otočkog područja osuđuje na “kaznu smrti strijeljanjem”, zbog “špijunaže i neprijateljske propagande”, sedam osoba iz Jelse i Velog Grablja na Hvaru	69
2. 1944., siječanj 13. - Kotarski NOO Vodice u proglasu “narodu vodičkog kotara” obavještava o sudbini fra Andrije Zjačića, župnika u Lišanima (Benkovac), te naglašava “naše civilne i vojno-pozadinske vlasti smatrajući njegov rad protunarodnim i izdajničkim uhapsile su ga i kaznile onako kako je svojim radom i zaslužio”	72
3. 1944., siječanj 21. - Naredba Štaba VIII. korpusa NOVJ podređenim postrojbama za čišćenje cetinske i kosovske doline i Promine od ustaša i četnika, donosi i upute o postupku sa zarobljenicima i načinu provođenja konfiskacije “imovine neprijateljski raspoloženih lica”	75
4. 1944., veljača 7. - Naredba Štaba XIX. divizije NOVJ podređenim postrojbama za raspored i postavljanje zasjeda na pravcu Otrić - Gračac, donosi i uputu o postupku sa zarobljenicima, koja naglašava da “nikako ne smije da se desi da se zarobljenici ubijaju, kao što se to desio slučaj zadnjih operacija kod I. i II. Brigade”	77
5. 1944., veljača 9. - Okružni komitet KP Hrvatske za srednju Dalmaciju dostavlja svim kotarskim i mjesnim komitetima KPH u srednjoj Dalmaciji proglas Josipa Broza Tita “Upozorenje Gradjanima, koji se nalaze u službi okupatora”, uz napomenu da ovaj proglas “svim sinovima našeg naroda i naše zemlje nije samo upozorenje, poziv i apel”, nego i “opomena i to posljednja opomena u posljednji čas svima onima koji se još nalaze izvan redova Narodnooslobodilačkog Pokreta i koji na bilo koji način pomažu ili rade u korist okupatora i njegovih pomagača u našoj zemlji”, a “koji se ogluše ovom pozivu i ne pristupe smjesta u N.O. Pokret vuče za sobom lišenje građanskih prava do kazne smrću”	78
6. 1944., ožujak 10. - Izvještaj Okružnog komiteta KP Hrvatske biokovsko-neretvanskog Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju o političkom stanju i organizacijskom stanju Komunističke partije, prikazuje i likvidiranje neprijateljskih vojnika i “špijuna” i djelovanje neprijateljskih vojnih snaga i “reakcije” na području kotara Metković.....	79

7. 1944., ožujak 16. - Izvještaj Okružnog komiteta KP Hrvatske za Knin Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju o političkom stanju i organizacijskom stanju Komunističke partije za veljaču 1944. na području okruga Knin, spominje “slabi postupak” postrojbi NOV-a i POJ-a na području Vrlike, navodeći da su postrojbe XX. divizije “u jednoj akciji bezobzirno uzimale sve do čega su došli, streljali zarobljenike koji nisu pucali, nego čekali naše borce” 81
8. 1944., ožujak 28., Vis – Lastovo - Kotarski komitet KP Hrvatske Vis - Lastovo dostavlja ROC-u za srednjodalmatinsko otočje u Visu podatke o 11 osoba s njihovog područja, “neprijateljski raspoloženih” prema “N.O. Borbi” 82
9. 1944., travanj 21. - Kotarski komitet KP Hrvatske za Makarsku dostavlja Biokovsko-neretvanskom okružnom komitetu KP Hrvatske “obavještenje o radu reakcije, akcijama okupatora i likvidiranim narodnim neprijateljima i špijunima” 83
10. 1944., travanj 22. - Kotarski komitet KP Hrvatske za Makarsku nalaže svim općinskim komitetima KP Hrvatske Makarskog primorja da odmah prikupe “potrebite podatke o svim likvidiranim izdajicama i špijunima izvršenih bilo od naše Vojske ili političkih radnika na terenu [...] od prilike mjeseca studenog 1943. godine do danas” 86
11. 1944., travanj 28. - Odjel za sudstvo ZAVNOH-a u svezi s izradom pravilnika za logore za prisilni rad traži od Vojno-sudskog odsjeka Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske da im, budući da je “već ranije uredio svoje logore i o tome izdao i pravilnik”, žurno dostavi pravilnik i podatke o uređenju logora 88
12. 1944., svibanj 6., Šibenik - Okružni komitet KP Hrvatske Šibenik naređuje Kotarskom komitetu KPH Šibenik kako treba postupati na području djelovanja, između ostalog koga unovačiti, kome konfiscirati imovinu i koga likvidirati, uz napomenu da ih o stanju i obavljenom trebaju izvijestiti 89
13. 1944., svibanj 7. - ROC “Cetina” izvješćuje Štab VIII. korpusa NOV Jugoslavije da su mještani sela Gale (Sinj), nakon što su pripadnici NOVJ odveli fra Metoda Vezilića, uvjereni “da su ga neki denuncirali i krivo optužili” i “da je isti streljan, te ga jako žale” 91
14. 1944., svibanj 12. - Okružni komitet KP Hrvatske za Knin izvješćuje Komandu kninskog područja da nastavi s mobilizacijom u Erveniku (Knin), a “ukoliko se ne bi odazvali pristupiti hapšenju i konfiskaciji” te naglašava da je protjerivanje “dezerterskih familija” dobro, jer će time “uliti strah ostalima i vidjet će da nema šale sa odredbama naših vlasti” 92
15. 1944., svibanj 12. - Presuda Stalnog vojnog suda Komande kninskog područja Nikoli Bjedovu iz Očestova (Knin) na dvije godine prisilnog rada “radi veze sa četnicima i sabotiranja rada NOP” 93

16. 1944., svibanj 13. - Kotarski komitet KP Hrvatske za Makarsku izvješćuje Općinski komitet KP Hrvatske za Gradac da je potrebno “da se naprave ‘Crne knjige’” i naglašavaju da odmah pristupe prikupljanju “potrebitih podataka” te da treba naznačiti “tačno svaki dan u koji je zločin izvršen, tko ga je izvršio i gdje”, zatim “kojoj je vojnoj jedinici dotični pripadao, da ga se može tražiti poslije svršetka rata, da ne bi koji zločinac ostao nekažnjen”..... 95
17. 1944., svibanj 14. - Štab VIII. korpusa NOVJ upućuje Štabu grupe srednjodalmatinskih odreda na privremeno raspolaganje bataljon P.P.K. za srednju Dalmaciju, “da ga upotrebite za akcije na vašem terenu”..... 96
18. 1944., svibanj 18. - Presuda Vojnog suda pri Štabu XX. divizije VIII. korpusa NOVJ rkt. svećeniku Metodu Veziliću, župniku u Galama (Sinj), na kaznu smrti strijeljanjem, jer je “na oslobođenoj teritoriji vršio ulogu njemačko-ustaškog špijuna izvještavajući ih redovno o kretanju, snagama, naoružanju i položajima jedinica NOV” i “aktivno i politički agitovao protiv N.O.Borbe”..... 97
19. 1944., svibanj 22., Lastovo - Vojni sud pri Komandi južnodalmatinskog područja osuđuje Iliju Đivanovića, Petra Marketa i Vicka Braenovića iz Babina Polja (Mljet) na kaznu smrti strijeljanjem zbog sudjelovanja u borbi protiv NOV-a i POJ-a i suradnje s okupatorom..... 99
20. 1944., svibanj 31. - Općinski NOO Ston izvješćuje Kotarski NOO za Metković o “nepravilnom postupku jednog voda III. čete Neretvanskog Odreda u selu Štedrici Opć. Ston”..... 101
21. 1944., lipanj 4. - Štab 3. brigade XX. divizije NOV Jugoslavije dostavlja Štabu XX. divizije NOVJ operativni izvještaj o akciji na Aržano (Imotski) dana 27./28. svibnja 1944., ističući da su “postavljeni ciljevi i zadatci [su] izvršeni u potpunosti” te da su u borbi ubili “preko 200 neprijateljskih vojnika, zarobili 130 od kojih su naknadno svi likvidirani, sem 4 za koje se ustanovilo da nisu ustaše i da mogu ostati u redovima NOVJ”..... 102
22. 1944., lipanj 11., Tijesno (Šibenik) - Općinski komitet KP Hrvatske Tijesno dostavlja Prihvatnoj stanici u Bariju podatke, “negativne karakteristike”, o Jurju Škalabrinu iz Prvić Luke (Šibenik), koji se nalazi na dužnosti u Prihvatnoj stanici u Bariju, te naglašavaju da su “mišljenja da isti bude likvidiran”..... 106
23. 1944., lipanj 13. - ROC južnodalmatinskog područja dostavlja Okružnom komitetu KP Hrvatske za Dubrovnik “popis sumnjivih lica, narodnih neprijatelja i špijuna” sa zamolbom da popune potrebne podatke za kartoteku, uz napomenu da bi bilo potrebno i “nadopuniti našu kartoteku sa onim protunarodnim elementima za koje mi do danas nemamo nikakvih podataka”..... 107
24. 1944., lipanj 13. - Okružni komitet KP Hrvatske biokovsko-neretvanski izvješćuje politkomesara Grupe južnodalmatinskih partizanskih odreda o stanju na svom području, napominjući da kruže glasine “reakcije” da se na Aržanu (Imotski)

- zajedno bore partizani i četnici, a “sve naše koje su zarobili mučili su, poubijali i bacili u jame” te da je “potrebno odmah na ovo reagirati i narodu dokazati da mi ne ubijamo zarobljenike” 109
25. 1944., lipanj 20. - Okružni komitet srednjodalmatinskog otočja ukazuje Kotarskom komitetu KPH Brač - Hvar na propuste i nepravilnosti partijske organizacije na njihovu području te iznosi smjernice daljnjeg djelovanja, posebno prema “reakciji” i “dezerterima” 111
26. 1944., lipanj 20. - Upravni odjel Kotarskog NOO-a Metković izvješćuje “strogo povjerljivo” Štab Neretvanskog partizanskog odreda, Komandu mjesta Metković i Okružni biokovsko-neretvanski NOO o “ispadima” i “lošim postupcima” “naše vojske kao i nekih nesvjесnih rukovodioca” 113
27. 1944., srpanj 5. - OZN-a za oblast VIII. korpusa NOVJ izvješćuje opunomoćenika OZN-e pri Komandi splitskog područja “pretvaranjem ZAVNOHa u zakonodavnu vlast nameće nam se zadatak da uspostavimo cijeli državni aparat i da već sada imamo pripremljeno”, a “pri tome moramo naročito paziti da se u njemu nebi uvukli koje kakovi protunarodni elementi i svojim neradom i sabotажom kočili funkcionisanje istog” te da je potrebno da se što žurnije “po svim neoslobođениim gradovima, naprave popisi personala svih civilnih i državnih ustanova, kao i svih slobodnih civilnih profesija [...] sa svim potrebnim opširnim podacima i karakteristikama pojedinaca” 116
28. 1944., srpanj 12. - Kotarski NOO za Makarsku traži od Općinskog NOO-a Makarska da dostave najkasnije do 30. srpnja “knjigu narodnih neprijatelja /Crnu knjigu/” 117
29. 1944., srpanj 15., Gradac (Makarska) - Općinski komitet KP Hrvatske Gradac izvješćuje Okružni komitet KP Hrvatske biokovsko-neretvanski da bi se partijski rad “u Bristu odvijao onako kako treba, potrebno je da se likvidiraju špijuni i to Miošić Ante pk. Pavla, Miošić Kate ž. Ante” te da je “donesena odluka za likvidaciju istih sa strane ovog komiteta a na predlog mj. part. jed. Brist” 118
30. 1944., srpanj 17., Gradac (Makarska) - Općinski komitet KP Hrvatske Gradac dostavlja Kotarskom komitetu KP Hrvatske Makarska “Crnu knjigu” s popisom 99 osoba i traže da im pošalju upute “koga sve treba zavađat u ‘Crnu knjigu’” kako bi obavili moguće potrebne dopune 119
31. 1944., srpanj 18., Vis - Općinski NOO Vis izvješćuje Upravni odjel Kotarskog NOO-a Vis da se Ljubica Peribonio i njezina sestra Jelica Peribonio iz Visa nisu odazvale na višekratne pozive odbora da dođu na rad u kolektiv i da “u interesu ugleda NOO-a, te podizanja volje za rad drugarica u kolektivu, potrebno je gore spomenute kazniti s tim, da ih se uputi na otok Sv. Andrija na prisilni rad” 120

32. 1944., srpanj 18. - Vojno-obavještajni oficir 2. udarne brigade XIX. divizije NOV Jugoslavije traži od Okružnog NOO-a za Zadar da “dostavi podatke o svim narodnim neprijateljima koji se nalaze na tome okrugu” “kako bi mogli prema njima zauzeti pravilan stav” 121
33. 1944., srpanj 23. - Opunomoćenik OZN-e pri štabu Mosorskog partizanskog odreda izvješćuje Kotarski komitet Omiš da su ustaše Petar Matijević i Marin Matijević iz Kostanja (Omiš), koje su im predali, “poslije preciznih ispitivanja” likvidirani 20. srpnja 1944. te im prilažu “detaljno saslušanje odnosno priznanje istih ustaša” 122
34. 1944., srpanj 25. - OZN-a za oblast VIII. korpusa NOVJ izvješćuje opunomoćenika OZN-e Komande splitskog područja da se naređuje svim opunomoćenicima OZN-e “da upozore t.j. narede svim povjerenicima u neoslobodjenim gradovima, da i poslije eventualnog oslobodjenja pojedinih naših mjesta i gradova moraju ostati i dalje u najstrožoj konspiraciji”, a “težište današnjeg rada neka Vam bude usmjereno najviše i uglavnom na sredjivanje kartoteke narodnih neprijatelja, špijuna, agenata itd. u oslobodjenim i neoslobodjenim gradovima i selima, a naročito u ovim posljednjim” 125
35. 1944., kolovoz 1. - OZN-a za oblast VIII. korpusa NOVJ, u izvještaju OZN-i za Hrvatsku opisuje stanje u IX. i XX. diviziji i Srednjodalmatinskoj grupi odreda NOVJ, te i nepravilnosti, primjerice da je “na sektoru Mosora, gdje operišu jedinice Mosorskog odreda streljano [je] u posljednje vrijeme više ljudi, za koje se je imalo podatke da saradjuju sa okupatorom i narodnim neprijateljima, ali streljanja su izvršena bez ikakova sudjenja od strane naših vojnih sudova” 126
36. 1944., kolovoz 8. - Povjerenik s položaja izvještava OZN-u za splitsko područje da je 7. kolovoza 1944. kurir Šibensko-trogirskog odreda Pavela sprovodio vezanog i tukao putem “jednog druga koji je isto bio kurir u pomenutom odredu”, a “zatim nedaleko ove Komande oko 500 metar istog ubio iz strojnice” 133
37. 1944., kolovoz 8., Kuna (Pelješac) - Općinski NOO Kuna nalaže Mjesnom NOO-u Pijavičina da žurno obavijeste roditelje “čiji se sinovi nalaze izvan N.O.B. da moraju u najkraćem roku pozvati svoje sinove da napuste neprijateljske bande ili da se prestanu boriti, te da se vrate svojim kućama ili da se stave na raspoloženje najbližim našim vlastima jer u protivnom snositi će najstrože zakonske posljedice” 134
38. 1944., kolovoz 9., Sinj - Kotarski komitet KP Hrvatske Sinj izvješćuje Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi cetinskog područja o osobama za koje su tražili podatke, uz napomenu kako postupiti prema njima odnosno koga od njih treba likvidirati 135
39. 1944., kolovoz 17. - Upravni odjel Okružnog NOO-a biokovsko-neretvanskog dostavlja Kotarskom NOO-u Imotski iz arhiva “crne knjige” koje se odnose na

- tri njihove općine, a “sa njima se može poslužiti vrlo dobro pri sastavljanju knjige narodnih neprijatelja” te ih upozoravaju da “rekvizicione mjere” “za sada radi našeg političkog uticaja [...] se neće sprovoditi u velikom omjeru” 136
40. 1944., kolovoz 21. - OZN-a pri Komandi kninskog područja u političko-obavještajnom izvještaju za razdoblje od 20. srpnja do 18. kolovoza 1944. opisuje stanje na području kotareva Knin, Promina i Drniš 137
41. 1944., kolovoz 23. - Presuda Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ Vijeća pri Komandi cetinskog područja težaku Mati Jukiću iz Otoka (Sinj) na imovinsku kaznu od 6 ovaca, 100 kg kukuruza i 6 kg duhana te uvjetno na 6 mjeseci prisilnog rada, jer je 12. srpnja 1944. “javno agitirao protiv N.O.B.” 143
42. 1944., rujun 4. - Opunomoćstvo OZN-e za splitsko područje upućuje Vijeću Vojnog suda oblasti VIII. korpusa pri Komandi srednjodalmatinskog područja u Splitu na suđenje fra Petra Glavaša, župnika u Hrvacama (Sinj), te prilažu i zapisnik o saslušanju 144
43. 1944., rujun 14., Benkovac - Kotarski NOO Benkovac izvješćuje Okružni NOO Zadar o stanju u Benkovcu u vrijeme i nakon oslobođenja te o zarobljavanju ustaša i četnika na svom području 146
44. 1944., rujun 18. - OZN-a splitskog područja dostavlja Sudskom vijeću oblasnog Vojnog suda VIII. korpusa pri Komandi splitskog područja predmete optuženih Ivica Ivana iz Segeta (Trogir) i Marka Maretića iz Sičana (Sinj) te predlaže da ih se “radi njihovog protunarodnog rada” kazni strijeljanjem 148
45. 1944., rujun 24. - Štab XX. divizije NOV Jugoslavije upućuje Komandi splitskog područja 26 osoba na prisilni rad 149
46. 1944., listopad 10. - OZN-a splitskog područja dostavlja Opunomoćstvu OZN-e kninskog područja “imena i podatke nekih narodnih neprijatelja, prema izjavi zarobljenog ustaše Širinić Mladena, mehaničara iz Drniša”, koga “smo likvidirali, nakon što smo se uvjerali da je bio ustaški organizator i koljač” 150
47. 1944., listopad 11. - Opunomoćstvo OZN-e kninskog područja dostavlja OZN-i za oblast VIII. korpusa “organizaciono stanje” te naglašavaju da bi im trebalo dodijeliti “jednog druga pravnika kao referenta koji bi se bavio isključivo ispitivanjem zarobljenika, novomobilisanih koji prolaze kroz OZNU te hapšenika, jer nam je nemoguće sa ovakovim brojem udovoljiti zadacima koji stoje pred nama” 151
48. 1944., listopad 15. - Optužnica Komande mjesta Dubrovnik protiv Pere Muhoberca, Stjepana Kovačića, Antuna Pedrinija i Vicka Dubovića, “narodnih izdajnika koji su se ogriješili prema narodu i radili protiv Narodne Oslobodilačke Vojske i Partizanskih Odreda Jugoslavije kao zaštitnika narodnih interesa” i presuda na kaznu smrti strijeljanjem 152

49. 1944., listopad 22. - Općinski komitet KP Hrvatske za Makarsku dostavlja OZN-i popis 15 osoba, “najreakcionarnijih lica, koji su po svojim djelima zaslužili da ih se likvidira” 155
50. 1944., listopad 25., Dubrovnik - Pismo organizacijskog sekretara Oblasnog komiteta KP Hrvatske za Dalmaciju, Ante Jurjevića-Baje, upućeno iz Dubrovnika Oblasnom komitetu KP Hrvatske za Dalmaciju na Visu, u kojem izvješćuje o događajima i stanju u Dubrovniku i okolici nakon ulaska NOV i PO Jugoslavije 156
51. 1944., listopad 26., Dubrovnik - Plakat kojim su Dubrovčani obaviješteni da je presudom Vojnog suda Komande južnodalmatinskog područja, “U ime naroda Jugoslavije”, 35 osoba proglašeno krivim za “djelo izdaje Narodno-oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije” te su osuđeni na smrtnu kaznu strijeljanjem i konfiskaciju imovine “u korist Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih Odreda Jugoslavije” 161
52. 1944., listopad 27., Dubrovnik - Opunomoćstvo OZN-e za dubrovačko područje izvješćuje Kotarski komitet KP Hrvatske Konavle da se kod njih u zatvoru nalazi “10-15 zatvorenika, pa pošto mi o njima nemamo opširne podatke, a treba da čim prije povedemo postupak protiv njih”, a traže i da im dostave izvještaj “o stanju pete kolone u Konavlima, i što bi trebalo poduzeti kako bi smo istu onemogućili u njenom radu” 164
53. 1944., listopad 27., Omiš - Opunomoćstvo OZN-e za cetinsko područje dostavlja [Komandi cetinskog područja] uhvaćene osobe i podatke o nekim osobama 165
54. 1944., listopad 29. - Opunomoćstvo OZN-e zadarskog područja dostavlja OZN-i za oblast VIII. korpusa NOV Jugoslavije kratak prikaz stanja na zadarskom području te spominju i da su pripadnici NOVJ masovno pljačkali stanovništvo u Benkovcu, koji je “do temelja opljačkan, a pljačka izvršena nad svim stanovnicima bez razlike dali su rodoljubi ili narodni neprijatelji” 166
55. 1944., listopad 29. - Opunomoćstvo OZN-e za Omiš upućuje Komandi cetinskog područja uhićenike uz napomenu “iste smjestite u logor za prisilan rad, dok se za iste ne prikupe podaci” 170
56. 1944., listopad 31., Dubrovnik - Štab 3. bataljuna II. proleterske dalmatinske NOU brigade Dubrovnik izvješćuje OZN-u za dubrovačko područje u Dubrovniku o neuspjeloj zasjedi jednom ustaškom pukovniku na putu iz Dubrovnika u Grude (Dubrovnik), koju su poduzeli prije dvadesetak dana i greškom “ubili jednu ženu i djete, koji nisu bili krivi” 171
57. 1944., studeni 5. - OZN-a XIX. divizije NOV Jugoslavije u dopisu OZN-i šibenskog područja napominje da “među uhapšenima koje vam šalje Komanda mjesta Kistanje (Knin), između ostalih potrebno je apsolutno likvidirati” šest osoba te navode njihova imena..... 172

58. 1944., studeni 5.-13. - OZN-a XIX. divizije NOVJ upućuje Komandi šibenskog područja Ljubomira Grulovića iz Kistanja (Knin) “na daljni postupak”, naime da ga zbog istaknute četničke djelatnosti odmah osude, uz očekivanje da ga se kazni javnim strijeljanjem u Kistanjama, te prilažu zapisnik o saslušanju kod OZN-e šibenskog područja, a kako od Komande šibenskog područja nisu dobili odgovor, požuruju ih da ga povrate “kako bi se izvršila kazna” 174
59. 1944., studeni 8., Šibenik - Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ Vijeće kod Komande šibenskog područja donosi presudu za 32 osobe “radi njihovog protunarodnog rada, izdaje naroda, saradnje sa okupatorom i ratnog gomilanja imetka na štetu naroda”, od kojih 12 osoba na kaznu smrti strijeljanjem i konfiskaciju imovine, a 20 osoba na kaznu prisilnoga rada, gubitak časnih prava i konfiskaciju njihova dijela pokretne imovine, “uz odbitak nužnog za izdržavanje obitelji” 178
60. 1944., studeni 8., Šibenik - Presuda Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ Vijeća pri Komandi šibenskog područja Ljubi Čubrić iz Pirovca (Šibenik) na pet godina prisilnog rada i 10 godina gubitka časnih prava i na konfiskaciju njezina dijela pokretne imovine, jer je “za vrijeme talijanske okupacije aktivno saradnjivala sa okupatorom i bila otvorena protivnica NOP-a” 184
61. 1944., studeni 9., Drniš - Opunomoćstvo OZN-e kninskog područja izvješćuje OZN-u VIII. korpusa NOVJ da su izvršili uhićenja u Drnišu i okolici i da su uspostavili logor te “s obzirom na veliki teritorij i broj hapšenika koje bi morali uhapsiti” mole da im pošalju jedan kamion, a “bilo bi neophodno potrebno da se pojača bataljon Narodne obrane, jer ovaj dosadašnji broji skupa sa štabom 80 ljudi, s tim više što predstoji oslobođenje Knina” 186
62. 1944., studeni 10., Zadar - Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ Vijeće kod Komande zadarskog područja donosi presudu kojom se 29 osoba, “kao ratne zločince i narodne neprijatelje”, osuđuje na kaznu smrti strijeljanjem i konfiskaciju imovine..... 187
63. 1944., studeni 10., Šibenik - Upravni odjel Okružnog NOO-a Šibenik dostavlja Kotarskom NOO-u Vodice 30 primjeraka presude Vojnog suda u Šibeniku da ih izlijepe po svim mjestima kotara Vodice, uz napomenu “ukoliko je koji od osuđenika sa teritorija vašeg okruga odmah izvršite konfiskaciju njegova djela pokretne i nepokretne imovine” 188
64. 1944., studeni 14., Vodice (Šibenik) - Upravni odjel Kotarskog NOO-a Vodice upućuje OZN-i Šibenik Ferdinanda Juragu, načelnika u Tijesnom u vrijeme vlasti NDH, te prilažu i njegovu izjavu na saslušanju..... 190
65. 1944., studeni 14., Sinj - Komanda mjesta Sinj upućuje Vojnom sudu oblasti VIII. korpusa NOVJ Vijeću pri Komandi cetinskog područja osam osoba iz Obrovca i Gale (Sinj) zbog nepravilnosti u mljevenju žita 192

66. 1944., studeni 15., Split - OZN-a splitskog područja dostavlja OZN-i za oblast VIII. korpusa NOV Jugoslavije popis likvidiranih ustaša koji su se nalazili u logoru "Gripe" 193
67. 1944., studeni 16., Sinj - Presuda Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ Vijeća pri Komandi cetinskog područja skupini od osam osoba iz Obrovca i Gale (Sinj) "radi nehajstva u mljevenju žita" na kazne prisilnog rada i naknadu štete200
68. 1944., studeni 18., Drniš - Presuda Vojnog suda oblasti VIII. korpusa Vijeća kod Komande kninskog područja kojom su 24 osobe kao "ratni zločinci" osuđene na kaznu smrti, gubitak građanske časti i konfiskaciju imovine, a da je kazna i izvršena javnost je izvršena proglašom202
69. 1944., studeni 19., Dubrovnik - Vojni sud VIII. korpusne vojne oblasti Vijeće kod Komande dubrovačkog područja proglašava don Luku Grkovića iz Lisca (Dubrovnik) "narodnim neprijateljem" i osuđuje na kaznu smrti strijeljanjem, gubitak građanskih časti i konfiskaciju imovine, jer je bio "neprijateljski raspoložen prema NOP-u"204
70. 1944., studeni 19., Dubrovnik - Plakat kojim su Dubrovčani obaviješteni da je Vojni sud dubrovačkog područja presudom od 14. i 15. studenoga 1944. proglasio "ratnim zločincima i narodnim neprijateljima" 12 osoba i osudio ih na kaznu smrti strijeljanjem, gubitak građanske časti i konfiskaciju imovine, jer su "od 1941 godine pa sve do oslobođenja Dubrovnika djelovali u protunarodnom duhu, služeći okupatoru kao aktivni ustaše, propagatori i špijuni i tim svojim djelovanjem teško se ogriješili o interese Narodno oslobodilačkog pokreta i Narodne oslobodilačke borbe"206
71. 1944., studeni 19., Dubrovnik - Plakat kojim su Korčulani obaviješteni da je Vojni sud dubrovačkog područja presudom od 14. i 15. studenoga 1944. proglasio "ratnim zločincima i narodnim neprijateljima" 7 osoba i osudio ih na kaznu smrti strijeljanjem, gubitak građanske časti i konfiskaciju imovine, jer su "od 1941. god. pa sve do oslobođenja Pelješca djelovali u protunarodnom duhu, služeći okupatora, kao aktivni ustaše, propagatori i špijuni i tim svojim djelovanjem teško se ogriješili o interese narodno Oslobodilačkog Pokreta i Narodno Oslobodilačke Borbe"207
72. 1944., studeni 19., Split - OZN-a splitskog područja upućuje Opunomoćstvu OZN-e drniškog područja iz zarobljeničkog logora 16 milicionara iz sela oko Drniša, uz napomenu da im upute zarobljene četnike koji su rodnom iz mjesta njihova područja.....209
73. 1944., studeni 19. - Opunomoćstvo OZN-e srednjodalmatinskog područja Odsjeka za oblast VIII. korpusa NOVJ dostavlja OZN-i oblasti VIII. korpusa NOVJ podatke o broju zatvorenika i logoraša 210

74. 1944., studeni 23., Dubrovnik - Plakat kojim su Dubrovčani obaviješteni da je Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ Vijeće pri Komandi dubrovačkog područja na zasjedanju u Korčuli 19. studenoga 1944. proglasio “ratnim zločincima i narodnim neprijateljima” 11 osoba i osudio ih na kaznu smrti strijeljanjem, gubitak građanske časti i konfiskaciju imovine, a “narodnim neprijateljima” 5 osoba i osudio ih na kaznu prisilnog rada i gubitak građanske časti te 4 osobe na kaznu prisilnog rada uvjetno, dok su 2 osobe oslobođene optužbe” 213
75. 1944., studeni 23., Šibenik - Izvještaj Opunomoćstva OZN-e šibenskog područja o stanju na njihovu području u vrijeme i neposredno nakon oslobođenja..... 215
76. 1944., studeni 24., Janjina (Pelješac) - Sudski odjel Kotarskog NOO-a Pelješac - Mljet izvješćuje Sudski odjel Okružnog NOO-a Dubrovnik o razlozima i okolnostima uhićenja i likvidacije Luje Jerića iz Trpnja (Pelješac), koje su proveli NOV i POJ u ljeto 1944. 226
77. 1944., studeni 25., Makarska - Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Štabu biokovsko-neretvanskog područja osuđuje 17 osoba na kaznu smrti strijeljanjem, gubitak građanske časti i konfiskaciju imovine, zbog navodne špijunaže, prokazivanja, dezerterstva i pripadnosti ustaškome pokretu, i 7 osoba na kaznu prisilnoga rada i gubitak časnih prava, zbog suradnje s ustašama i okupatorom 227
78. 1944., studeni 26. - Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ Vijeće pri Komandi cetinskog područja upućuje Zarobljeničkom logoru “Kula” na izdržavanje kazne prisilnoga rada pet osoba 228
79. 1944., studeni 27. - Opunomoćstvo OZN-e kninskog područja izvješćuje OZN-u za oblast VIII. korpusa NOVJ o stanju na svom području u vrijeme i neposredno nakon oslobođenja 230
80. 1944., prosinac 4., Split - Komandant logora “Gripe” izjavljuje vojno-sudskom istražitelju kod Komande splitskog područja da je iz logora “odvedeno oko 350 zarobljenika, bez dozvole istražitelja, a na traženje druga majora Sekulića i druga Ljubuškoga, koji mi je podnašao popis onih koje imam uputiti u Vojsku” 236
81. 1944., prosinac 5., Zadar - Opunomoćstvo OZN-e za zadarsko područje dostavlja OZN-i za oblast VIII. korpusa NOVJ izvještaj o stanju nakon oslobođenja na svom području 236
82. 1944., prosinac 9., Dubrovnik - Tajništvo Okružnog NOO-a Dubrovnik izvješćuje Gospodarski odjel Okružnog NOO-a Dubrovnik da im je Komanda grada Dubrovnika dostavila dopis kojim ih obavještavaju o ovlastima NOVJ i Komande grada..... 242
83. 1944., prosinac 9., Knin - Upravni odjel Okružnog NOO-a Knin dostavlja Mjesnom NOO-u Trbounje (Drniš) odluku o kažnjavanju Kate Matić, Anke

- Matić, Milke Čupić i Stane Matić iz Trbounja, “radi prijetnje izvršene prema pristalicama N.O. Pokreta te radi propagiranja lažnih vijesti”, na dva mjeseca prisilnoga rada i “ekonomsku kaznu” od po 50 kg žita “u koliko su u materijalnim mogućnostima” 244
84. 1944., prosinac 12. - Okružni komitet KP Hrvatske biokovsko-neretvanski u dopisu Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju navodi da su članovi njihova komiteta razgovorali o postupku prema bivšem načelniku Makarske Juri Jurišiću s “drugovima iz Otsjeka OZN-e VIII Korpusa, [...] koji se sada nalazi kod njih u zatvoru”, a “drugovi iz našeg Komiteta izrazili su mišljenje da se Jurišić strelja”, te unatoč nedostatku “konkretnih podataka” naglašavaju “mišljenja smo da se Juru Jurišića odmah strelja, bez obzira na daljnju istragu i dokumenta”246
85. 1944., prosinac 13., Split - Opunomoćstvo OZN-e za splitsko područje izvješćuje II. odsjek OZN-e za oblast VIII. korpusa NOVJ “o držanju svećenstva poslije oslobođenja”, navodeći pojedinačne primjere..... 247
86. 1944., prosinac 14., Zadar - Okružni NOO Zadar izvješćuje Oblasni NOO za Dalmaciju u Splitu o pojavama “nesavjesnih vojnika, pa čak i rukovodilaca”, odnosno otuđivanja određenih stvari, što “koči pravilan rad NOO-a i stvara nezadovoljstvo kod naroda”249
87. 1944., prosinac 22., Šibenik - Opunomoćstvo OZN-e šibenskog područja traži od Općinskog NOO-a Stankovci (Benkovac) da im žurno dostavi podatke za sedmoricu zarobljenika s njihova područja i da za svakog navedu “sve što je poznato” 250
88. 1944., prosinac 22., Knin - Upravni odjel Okružnog NOO-a Knin traži od Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa pri Komandi kninskog područja, koje je “svojim ranijim presudama osudilo na kaznu smrti i konfiskaciju imovine i braću Mazaline i neka druga lica”, da žurno dostave “prepise ovih presuda u svrhu, da poduzmemo potrebne mjere za konfiskaciju njihove imovine”, a i da im dostave i “popis svih lica, koji su osuđeni na kaznu prisilnoga rada ili gubitak časti”, jer će im trebati za osnivanje evidencije 251
89. 1944., prosinac 22. - Opunomoćstvo OZN-e biokovsko-neretvanskog područja dostavlja OZN-i za oblast VIII. korpusa izvještaj o stanju u vrijeme i nakon oslobođenja na svom području..... 252
90. 1944., prosinac 31., Knin - Opunomoćstvo OZN-e kninskog područja izvješćuje OZN-u za oblast VIII. korpusa NOVJ o vojno-političkom stanju na svom području, posebno prikazuju “stanje četnika pri oslobodjenju Knina” 261
91. 1944., prosinac - 1945., siječanj, Dubrovnik - Upravni odjel Okružnog NOO-a Dubrovnik izvješćuje o događajima i stanju u Dubrovniku i okolici nakon ulaska NOV i PO Jugoslavije u listopadu 1944.....268

92. 1945., siječanj 3., Split - Oficir OZN-e Komande splitskog područja izvješćuje Komandu mjesta Sinj da u slučaju poručnika Keve, komandira aerodroma Sinj, koji se zauzima za redovitu i dostatnu opskrbu njemačkih zarobljenika hranom, treba postupiti “disciplinski” 270
93. 1945., siječanj 9., Split - Vojni sud VIII. korpusne vojne oblasti NOV Jugoslavije izvješćuje Vojno-sudski odjel Glavnog štaba Hrvatske o organizacijskim pitanjima Vojnog suda, radu pojedinih vijeća, vrstama delikata po kojima su vijeća postupila i izrekla kazne, vrstama kazni i zaštitnih mjera, podacima o osuđennicima, ocjeni rada u pogledu istraga, vođenja usmenih pretresa, ocjenjivanja krivnje i odmjeravanja kazni, administrativnom uređenju sudova, populariziranju suda i presuda, suradnji s narodnim vlastima i antifašističkim organizacijama, suradnji s Komisijom za utvrđivanje ratnih zločina, suradnji s OZN-om, organizaciji zatvora i kažnjeničkih logora i o djelatnosti u sprečavanju bezakonja 271
94. 1945., siječanj 12. - III. odsjek OZN-e oblasti VIII. korpusa NOVJ dostavlja izvještaj III. odsjeku OZN-e za Hrvatsku za proteklih mjesec dana o stanju na svom području i u postrojbama NOV-a i POJ-a te navodi niz nepravilnosti 277
95. 1945., siječanj 15. - Presuda Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOV Jugoslavije Ivanu Lupiću na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak časnih prava i konfiskaciju imovine u korist NOF-a, jer je “počinio krivična djela narodnog neprijatelja” 286
96. 1945., siječanj 17. - Izvještaj Drage Desputa, člana Sudskog odsjeka Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, upućen Centralnom komitetu KPH, o radu vojnih sudova i obračunu s “narodnim neprijateljima” u Dalmaciji 288
97. 1945., siječanj 19., Split - Oficir OZN-e pri Komandi splitskog područja upućuje Komandi zarobljeničkog logora “Gripe” Jozu Runtića 302
98. 1945., siječanj 19., Split - Oficir OZN-e pri Komandi splitskog područja izvješćuje Vojni sud VIII. korpusa NOVJ da je u zarobljenički logor “Gripe” upućen Jozo Runtić, čije im podatke dostavljaju 303
99. 1945., siječanj 19., Split - Oficir OZN-e pri Komandi splitskog područja upućuje Komandi zarobljeničkog logora “Gripe” Pinu Rusin 304
100. 1945., siječanj 19., Split - Oficir OZN-e pri Komandi splitskog područja izvješćuje Vojni sud VIII. korpusa NOVJ da je u zarobljenički logor “Gripe” upućena Pina Rusin, čije im podatke dostavljaju 305
101. 1945., siječanj 24., Split - Oficir OZN-e pri Komandi splitskog područja upućuje Komandi zarobljeničkog logora “Gripe” Stanka Pitešu 306

102. 1945., siječanj 24., Split - Oficir OZN-e pri Komandi splitskog područja izvješćuje Vojni sud pri Komandi područja srednje Dalmacije da je u zarobljenički logor "Gripe" upućen Stanko Piteša, čije im podatke dostavlja..... 306
103. 1945., siječanj 25. - Izvještaj Okružnog komiteta KP Hrvatske biokovsko-neretvanskog Oblasnom komitetu KP Hrvatske za Dalmaciju za siječanj 1945. o stanju na svom području, posebno o raspoloženju naroda i odnosu prema NOP-u i JNOF-u..... 307
104. 1945., siječanj 27., Knin - Opunomoćstvo OZN-e kninskog područja izvješćuje OZN-u za oblast VIII. korpusa OZN-e za Hrvatsku u Splitu o tijeku javnog suđenja u Kninu 26. siječnja 1945. četnicima i ustašama te napominju da je od 12 optuženih devet njih osuđeno na smrt, dvojica na prisilni rad, a jedan je oslobođen..... 310
105. 1945., siječanj 28., Zadar - Mjesečni izvještaj za siječanj 1945. Opunomoćstva OZN-e za zadarsko područje dostavljeno OZN-i oblasti VIII. korpusa NOV Jugoslavije, u kojemu prikazuju političko stanje na terenu i "rad domaće reakcije", djelovanje NOO-a, rad povjerenika, Narodne obrane i sudova..... 312
106. 1945., siječanj 28. - Dvotjedni izvještaj o radu oficira OZN-e pri Komandi područja srednje Dalmacije..... 318
107. 1945., siječanj 30., Šibenik - Okružni NOO Šibenik u političkom izvještaju za siječanj 1945. Oblasnom NOO-u Dalmacije u Splitu prikazuje raspoloženje naroda u gradu Šibeniku i kotarevima Šibenik, Vodice i Kistanje, kao i o djelovanju "reakcije" i njezinu suzbijanju..... 321
108. 1945., siječanj 30., Split - Vojni sud oblasti VIII. udarnog korpusa NOVJ Vijeće pri Komandi područja srednje Dalmacije osuđuje 36 osoba na kazne prisilnoga rada i gubitak građanskih i časnih prava, jer su bili u "službi neprijatelja kao aktivni ustaše" i "služili na taj način porobljavanju našeg naroda" 324
109. 1945., veljača 6. - Zapisnik savjetovanja oblasnih političkih sekretara KP Hrvatske za Dalmaciju..... 329
110. 1945., veljača 8. - Oficir OZN-e pri Komandi srednjodalmatinskog otočkog područja izvješćuje Odsjek OZN-e III. u Splitu što je učinjeno nakon što je raspušten zarobljenički logor Biševo te im dostavlja i dokumente o nekim zarobljenicima..... 335
111. 1945., veljača 10. - OZN-a za oblast VIII. korpusa NOVJ dostavlja Oblasnom komitetu KP Hrvatske za Dalmaciju "zapažanja o pojavama u Dubrovniku u vezi prosvjetnog rada i ostalo" 336
112. 1945., veljača 15., Mlini (Dubrovnik) - Općinski NOO Župa u dopisu Odboru sela Brgat Gornji navodi da "pojedini seoski N.O.O. i odbori J.N.F. izdavaju

- posvjedočenja ili molbe raznim špijunima ili petokolonašima [...] nazivajući iste rodoljubima” kao i pojedinim pripadnicima “N.O.V.a u cilju izvlačenja iz vojske” te ih šalju izravno Komandi poručja ili Okružnom NOO, pa ih upozoravaju da će ubuduće, nastave li se takvi slučajevi, najstrože postupiti..... 339
113. 1945., veljača 16. - OZN-a za oblast VIII. korpusa NOVJ dostavlja Oblasnom komitetu KP Hrvatske za Dalmaciju “zapažanja o pojavama u Dubrovniku” 340
114. 1945., veljača 19. - Opunomoćeni oficir OZN-e za V. brigadu Narodne obrane I. hrvatske divizije KNOJ-a izvješćuje o stanju u Dalmaciji u vrijeme i nakon oslobođenja, a posebno o uništavanju i hvatanju ustaša, domobrana, četnika i dezertera iz NOV i PO Jugoslavije te djelovanju OZN-e i KNOJ-a344
115. 1945., veljača 20., Dubrovnik - Kotarski NOO za dubrovačko primorje u izvještaju za veljaču 1945. Okružnom NOO-u Dubrovnik prikazuje političko i organizacijsko stanje na svom području, rad kotarskih odjela te raspoloženje naroda i “reakcije”347
116. 1945., veljača 21., Knin - Oficir OZN-e za Komandu kninskog područja izvješćuje Odsjek OZN-e za oblast VIII. korpusa o stanju na području djelovanja OZN-e Komande kninskog područja i o mjerama koje je OZN-a poduzela..... 350
117. 1945., veljača 21., Korčula - Kotarski NOO Korčula u izvještaju za veljaču 1945. Okružnom NOO-u Dubrovnik opširno prikazuje političko i organizacijsko stanje na svom području, rad kotarskih odjela te raspoloženje naroda i “reakcije”..... 352
118. 1945., veljača 26., Dubrovnik - Gradski NOO Dubrovnik u izvještaju za veljaču 1945. Okružnom NOO-u Dubrovnik, uz prikaz političkog i organizacijskog stanja, navodi i podatke o djelovanju svojih odjela te i najvažnije podatke o djelovanju Upravnog i Sudskog odjela 355
119. 1945., veljača 28., Knin - Opunomoćstvo OZN-e kninskog područja izvješćuje OZN-u za oblast VIII. korpusa NOV Jugoslavije o tijeku mobilizacije stanovništva u NOV i PO Jugoslavije na svom području..... 362
120. 1945., veljača 28., Knin - Opunomoćstvo OZN-e kninskog područja u izvještaju OZN-i za oblast VIII. korpusa NOV Jugoslavije za veljaču 1945. opisuje stanje na svom području, o uhićivanjima, zatvorenicima i stanju u zatvorima te djelovanju sudova, OZN-e, KNOJ-a i Narodne milicije..... 364
121. 1945., veljača/ožujak, Split - OZN-a srednje Dalmacije izvješćuje OZN-u za Dalmaciju o političkom stanju na svom području, o raspoloženju naroda, o djelovanju četnika i ustaša te o “reakciji”, ponajprije katoličkom svećenstvu i HSS-u 367
122. 1945., ožujak 1., Zadar - Opunomoćstvo OZN-e za zadarsko područje dostavlja OZN-i za oblast VIII. korpusa NOVJ mjesečni izvještaj za veljaču 1945. o stanju

- na svom području te o hvatanju odmetnika, uhićivanjima i stanju u zatvorima te djelovanju sudova, OZN-e, KNOJ-a i Narodne milicije 372
123. 1945., ožujak 1., Dubrovnik - Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ Vijeće kod dubrovačke komande područja obavještava javnost oglasom da je Vijeće Višeg vojnog suda kod Glavnog štaba Hrvatske odobrilo kazne smrti Dubrovčanima Mati Kveziću, Tripu Mještaneku, Ivi Pedriniju, Lajošu Karšvayu i Miroslavu Šustalu 376
124. 1945., ožujak 1. i 2. - Zapisnik savjetovanja Opunomoćstva OZN-e III. odsjek za oblast VIII. korpusa NOV Jugoslavije 377
125. 1945., ožujak 5. - OZN-a za oblast VIII. korpusa III. odsjek izvješćuje OZN-u za Hrvatsku III. odsjek o stanju na području djelovanja OZN-e VIII. korpusa i o mjerama koje je OZN-a poduzela 390
126. 1945., ožujak 9., Split - Odjel tehničkih radova Oblasnog NOO-a Dalmacije u Splitu izvješćuje Odjel tehničkih radova Okružnog NOO-a Knin da su zaduženi da u logoru u Kninu ili Drnišu izaberu stručnjake i radnike za radove u brodogradilištu 392
127. 1945., ožujak 10., Šibenik - Presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku opatici Bernardini Milas iz Šibenika na kaznu prisilnog rada u trajanju od mjesec dana i gubitak političkih prava u trajanju od jedne godine, jer je “počinila prestup povrede nacionalne časti” 393
128. 1945., ožujak 20., Zadar - Presuda Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti NOVJ Vijeća kod Komande zadarskog područja Tomi Gržanu iz Petrčana (Zadar) na kaznu smrti strijeljanjem, gubitak građanskih prava i konfiskaciju imovine, jer je “radio protiv NOP-a” i bio “u službi neprijatelja” 396
129. 1945., ožujak 20., Zadar - Presuda Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti NOVJ Vijeća kod Komande zadarskog područja Anti Bačiću iz Lisičića (Benkovac) na kaznu smrti strijeljanjem, gubitak građanskih prava i konfiskaciju imovine, jer je bio “kao špijun u službi neprijatelja i kao ustaša pripadao neprijateljskoj oružanoj formaciji” 398
130. 1945., ožujak 20., Zadar - Presuda Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti NOVJ Vijeća kod Komande zadarskog područja Tadiji Guziću iz Perušića (Benkovac) na kaznu smrti strijeljanjem, gubitak građanskih prava i konfiskaciju imovine, jer je bio pripadnik antikomunističke bande i zatim ustaša, “učestvovao u akcijama protiv NOV pa je prema tome kao bandit i ustaša, saučesnik u pljački i paležu” 400
131. 1945., ožujak 21., Omiš - Mjesni NOO Omiš u izvještaju za ožujak 1945. Kotarskom NOO-u Omiš zaključuje da su “svi bez iznimke za sredaj države onako kako to predviđa naš ljubljani vođa i narodni heroj drug Tito”, a “nezadovoljstvo naroda nema se uzeti ozbiljno, premda to nekim našim nesimpatizerima godi” 402

132. 1945., ožujak 22., Zadar - Okružna komisija za ratne zločine pri Okružnom NOO-u Zadar dostavlja Gradskoj komisiji za ratne zločine pri Gradskom NOO-u Zadar uputstvo Zemaljske komisije za ratne zločine pri ZAVNOH-u od 5. ožujka 1945. uz najvažnija objašnjenja..... 403
133. 1945., ožujak 27., Šibenik - Javno tužiteljstvo okruga Šibenik, u kaznenom predmetu protiv opatice Bernardine Milas, a povodom žalbe protiv presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku, napominje da je kazna od mjesec dana prisilnog rada i jedne godine gubitka časnih prava “daleko [je] preblaga” te predlaže da sud “optuženicu proglasi krivom za sva djela za koja se optužuje, i da ju kazni prema težini njezinih djela” 405
134. 1945., ožujak 30., Split - OZN-a za oblast VIII. korpusa Opuномоćstvo za srednjodalmatinsko područje dostavlja OZN-i za Hrvatsku IV. odsjek popis vojnika 373. pješačke divizije Wehrmachta, koji su zarobljeni prilikom oslobođenja Knina, koji se nalaze u zarobljeničkom logoru u Sinju, a kako su “već nekoliko puta izrazili želju, da pristupe u našu vojsku”, zamoljavaju OZN-u za Hrvatsku IV. odsjek da nakon provjere dostave podatke o njima..... 407
135. 1945., travanj 1. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske potvrđuje presudu Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Anti Marinoviću iz Poličnika (Zadar) na kaznu smrti strijeljanjem 410
136. 1945., travanj 1. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske ne potvrđuje presudu Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Petru Longinu iz Brbinja (Zadar) na kaznu smrti strijeljanjem “radi zločina pomaganja neprijatelju” i preinačuje presudu na kaznu od deset godina prisilnog rada i pet godina gubitka građanskih časti..... 411
137. 1945., travanj 1. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske potvrđuje presudu Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Filipu Protiću iz Sukošana (Zadar) na kaznu smrti strijeljanjem..... 412
138. 1945., travanj 1. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske ne potvrđuje presudu Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Anti Bačiću iz Lisičića (Benkovac) na kaznu smrti strijeljanjem i preinačuje presudu na kaznu od sedam mjeseci prisilnog rada..... 413
139. 1945., travanj 1. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske potvrđuje presudu Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Mirku Matiću iz Islama Latinskog (Zadar) na kaznu smrti strijeljanjem 415
140. 1945., travanj 1. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske ne potvrđuje presudu Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti Vijeća kod Komande grada

- Zadra od 20. ožujka 1945. Tadiji Guziću iz Perušića (Benkovac) na kaznu smrti strijeljanjem i preinačuje presudu na kaznu od deset godina prisilnog rada 417
141. 1945., travanj 1. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske ne potvrđuje presudu Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Petru Šariću iz Raščana (Imotski) na kaznu smrti strijeljanjem i preinačuje presudu na kaznu od deset godina lišavanja slobode i pet godina gubitka građanske časti..... 418
142. 1945., travanj 1. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske potvrđuje presudu Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Josipu Krstiću Marcuzziiju iz Arbanasa (Zadar) na kaznu smrti strijeljanjem 420
143. 1945., travanj 1. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske potvrđuje presudu Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Kajetanu Koliću iz Savra (Zadar) na kaznu smrti strijeljanjem..... 421
144. 1945., travanj 6., Split - OZN-a za oblast VIII. korpusa NOV Jugoslavije, Split upućuje Vojnom sudu VIII. korpusa NOVJ, Split “na daljnji postupak” katoličkog svećenika don Juru Fratrovića iz Muća Gornjeg (Sinj) zbog “protunarodnog rada”..... 422
145. 1945., travanj 7., Hvar - Vis - Oficir OZN-e za vojno-pozadinske jedinice Hvar - Vis izvješćuje OZN-u III. odsjek VIII. udarnog korpusa NOV Jugoslavije u Splitu o stanju zarobljenika na području Hvara i Visa..... 424
146. 1945., travanj 10., Zadar - Vojno-sudski istražitelj kod Komande grada Zadra izvješćuje Komisiju za utvrđivanje ratnih zločina Okružnog NOO-a Zadar da “zbog prenatrpanosti posla i radi pomanjkanja u ljudstvu” Vojni sud “nije u stanju da sad odmah dostavi prepise presuda, koje su koncem marta izrečene” te dostavlja privremeno podatke o 11 osoba koje su osuđene na kaznu smrti strijeljanjem i proglašene narodnim neprijateljima, a kazna je i izvršena, kao i presude za četvoricu koja su osuđena na kaznu smrti strijeljanjem, ali je Viši vojni sud promijenio kaznu na prisilni rad 426
147. 1945., travanj 13. - Izvještaj III. odsjeka OZN-e za Hrvatsku upućen komesaru Glavnog štaba Hrvatske o zapaženim greškama i nedostacima u postrojbama NOV-a te o ubijanju ratnih zarobljenika 428
148. 1945., travanj 18., Zagreb - Zemaljska uprava narodnih dobara Federalne Hrvatske, Zagreb nalaže Okružnoj upravi narodnih dobara, Zadar da tvornicu koža “Marušić” u Zadru u smislu odluke AVNOJ-a od 21. studenoga 1944. stavi pod državnu upravu i provede propisani daljnji postupak 429
149. 1945., travanj 20., Split - Gradski odbor društva Crvenog križa u Splitu vraća Oblasnom odboru društva Crvenog križa Split 31 upitnicu za talijanske državljane

- koji se nisu mogli pronaći u Splitu te napominju da su ih tražili i “u zarobljeničkom logoru i među evidencijom o stranim državljanima, ali bez uspjeha” 430
150. 1945., travanj 26. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske potvrđuje presudu Vojnog suda VIII. korpusne vojne oblasti Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Mijatu Čulini iz Pridrage (Zadar) na kaznu smrti strijeljanjem 432
151. 1945., travanj 26. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske potvrđuje presudu Vojnog suda oblasti za Dalmaciju Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Luki Gagiću iz Biljana Gornjih (Zadar) na kaznu smrti strijeljanjem “radi pripadništva terorističkoj oružanoj formaciji službi neprijatelja i sudjelovanja u masovnom odvođenju naroda, pljački i paležu” 433
152. 1945., travanj 26. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske potvrđuje presudu Vojnog suda oblasti za Dalmaciju Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Nikoli Jovančeviću-Zekiću iz Krupe (Obrovac) na kaznu smrti strijeljanjem “radi zločina pripadništva četničkoj oružanoj formaciji, ubijstva vojnika J.A. i pljačke” 435
153. 1945., travanj 27., Zadar - OZN-a za okrug Zadar upućuje Vojnom sudu oblasti za Dalmaciju Vijeću kod Komande područja Sjeverne Dalmacije “na daljnji postupak” Vitu Santinija iz Biograda, koji je od ljeta 1943. do 5. rujna 1943. bio u talijanskoj antikomunističkoj bandi u Biogradu, kada je pristupio u NOV i PO Jugoslavije, jer je kao pripadnik antikomunističke bande “izvršio niz zločina nad našim narodom”, a kao pripadnik NOV i PO Jugoslavije/JA “sramotio i psovao NOP, Sovjetsku Rusiju i Staljina pjevajući banditske pjesme” 436
154. 1945., travanj 28. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske potvrđuje presudu Vojnog suda oblasti za Dalmaciju Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Iliji Kuzatu iz Zadra na kaznu smrti strijeljanjem 438
155. 1945., travanj 29. - Viši vojni sud JA Vijeće kod Glavnog štaba Hrvatske ne potvrđuje presudu Vojnog suda oblasti za Dalmaciju Vijeća kod Komande grada Zadra od 20. ožujka 1945. Tomi Gržanu iz Petrčana (Zadar) na kaznu smrti strijeljanjem i preinačuje presudu na kaznu od šest mjeseci prisilnog rada i jednu godinu gubitka građanske časti 439
156. 1945., travanj 29., Zagreb - Javno tužiteljstvo federalne Hrvatske, Zagreb vraća javnom tužitelju okruga Šibenik spis u kaznenom predmetu protiv fra Bernardina Bebića “radi djela sabotaze, nabijanja cijena i prevare”, uz napomenu da postupak u pogledu predložene istrage odobravaju, kao i istražni zatvor, te ih požuruju da istragu dovrše u najkraćem roku 440
157. 1945., travanj 30., Dubrovnik - Upravni odjel Okružnog NOO-a Dubrovnik dostavlja svim upravnim odjelima kotarskih NOO-a Dubrovnik i Upravnom odjelu

- Gradskog NOO-a Dubrovnik okružnicu Oblasnog NOO-a Dalmacije o načinu provođenja rekvizicije 441
158. 1945., svibanj 2., Šibenik - Okružni NOO Šibenik u organizacijskom izvještaju za travanj 1945. Oblasnom NOO-u Dalmacije u Splitu prikazuje rad po odjelima, kao i djelovanje “reakcije” i njezino suzbijanje 443
159. 1945., svibanj 4., Šibenik - Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Šibenik dostavlja Okružnoj komisiji za utvrđivanje ratnih zločina, Zadar presude Vojnog suda oblasti za Dalmaciju kod Komande područja sjeverne Dalmacije od 10. travnja 1945..... 446
160. 1945., svibanj 7., Šibenik - Javni tužitelj za okrug Šibenik izvješćuje preko tiska da će se 9. svibnja pred Vijećem Okružnog narodnog suda Šibenik održati glavni pretres protiv veleposjednika i trgovaca Stipe Šare i Frane Šare iz Šibenika i da će optuženima “suditi Narodni sud zbog zločina proti naroda i tekovina njegove oslobodilačke borbe, zločina predviđenog po zakonu o suzbijanju nedopuštene špekulacije i privredne sabotaze te po odluci ZAVNOH-a o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj” i poziva da “rodoljubi grada Šibenika, radnici i namještenici, seljaci okolice” pronalaze i prijavljuju narodnim sudovima “ove zločince” 447
161. 1945., svibanj 8., Vodice (Šibenik) - Upravni odjel Kotarskog NOO-a Vodice traži od Upravnog odjela Okružnog NOO-a Šibenik, kako nemaju u arhivi presudu za Panu Orlovića, trgovca iz Budaka (Benkovac), i Andriju Radicu, vlasnika mlinice iz Stankovaca (Benkovac), “koji su bili osudjeni na kaznu smrti strijeljanjem”, da im sud dostavi prijepis presude..... 448
162. 1945., svibanj 11., Vodice (Šibenik) - Mjesni NOO Vodice dostavlja Upravnom odjelu Kotarskog NOO-a Šibenik popis pokretne imovine Martina Roce pok. Vicka i Milke Juričev iz Vodica, “koji su osudjeni od Narodnih Vlasti na prisilan rad” 449
163. 1945., svibanj 15. - Izvod iz knjige depeša Glavnog štaba JA za Hrvatsku upućenih Generalštabu JA o broju zarobljenika na područjima vojnih korpusnih oblasti u Hrvatskoj 15. svibnja 1945. 450
164. 1945., svibanj 19., Šibenik - Upravni odjel Okružnog NOO-a Šibenik nalaže upravnim odjelima kotarskih NOO-a i Gradskom NOO-u Šibenik da izvijeste Komandu područja srednje Dalmacije “o kažnjeničkom logoru na teritoriju vašeg Kotara ili Gradskog NOO-a kojeg je neprijatelj upotrebljavao” te da naznače “tačan kapacitet” logora..... 451
165. 1945., svibanj 22., Vodice (Šibenik) - Upravni odjel Kotarskog NOO-a Vodice izvješćuje Kotarsko povjerenstvo OZN-e Vodice da je Narodna milicija “predvela” Matu Trošića, Stipu Čubrića i Milka Leticu iz Pirovca (Šibenik), a kako nemaju podataka o njima “to Vam iste upućujemo da vi provjerite njihove podatke i po svemu postupite” 452

166. 1945., svibanj 25., Mlini (Dubrovnik) - Općinski NOO Župa dostavlja Mjesnom NOO-u Brgat prijepis dopisa Okružnog NOO-a Dubrovnik, koji ističe da “N.O.P. ne čini odgovornim ženu ili djecu za nedjela oca odnosno muža, niti obratno, kad je narodni sud utvrdio da oni nijesu bili saučesnici u nedjelima” i “imaju se smatrati ravnopravnim građanima ove zemlje i kao sa takovim će se postupati” te upozoravaju da “socijalni odjel nadležnih N.O.O.-a imaju da vode brigu i za nezbrinute članove porodica, streljanih narodnih neprijatelja” 453
167. 1945., svibanj 25., Marina (Trogir) - Upravni odjel seoskog NOO-a Marina dostavlja Upravnom odjelu Kotarskog NOO-a Trogir podatke o “narodnim neprijateljima” “koji su likvidirani od strane N.O.P.” od 6. travnja 1941. do 25. svibnja 1945.... 454
168. 1945., svibanj 28., Šibenik - Presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik - Zadar u Šibeniku fra Bernardinu Bebiću iz Šibenika na osam godina prisilnog rada i trajan gubitak nacionalne časti, jer je počinio “djelo protiv osnovnih interesa naroda i tekovina na kojima se izgrađuje Demokratska Federativan Jugoslavija” 455
169. 1945., svibanj 30., Split - Vojni sud za oblast Dalmacije Vijeće kod Komande područja srednje Dalmacije upućuje Kažnjeničkom logoru “Firule” Josipa Matića iz Krušvara (Sinj), osuđenog na dvije godine prisilnog rada i osam godina gubitka građanskih časti jer je “kao aktivni ustaša učestvovao u borbama protiv NOVa” 460
170. 1945., lipanj 1., Šibenik - Vojni sud oblasti za Dalmaciju Vijeće kod Komande područja sjeverne Dalmacije dostavlja Okružnom NOO-u Zadar, Okružnoj komisiji za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača Zadar, Opunomoćstvu OZN-e Zadar i Upravi sudskih zatvora Trogir presude Marku Jurjeviću, na kaznu smrti strijeljanjem, te Dušanu Škoriću i Milanu Škoriću, obojici na 15 godina lišavanja slobode i 10 godina gubitka građanskih časnih prava 461
171. 1945., lipanj 12. - Viši vojni sud Jugoslavenske armije izvješćuje Vojni sud oblasti za Dalmaciju da je razmotrio presudu don Anti Maticinu, župniku iz Privlake (Zadar), na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak građanskih časti i konfiskaciju imovine te presudu u pogledu izreke o krivnji potvrdio, a u pogledu izreke o kazni preinačio na kaznu lišavanja slobode u trajanju od 20 godina, trajan gubitak građanskih prava i konfiskaciju imovine 462
172. 1945., lipanj 14., Šibenik - Okružni NOO Šibenik dostavlja Javnom tužiteljstvu Šibenik “podatke o protunarodnom radu, djelatnosti i ponašanju” Nikole Nikolića iz Šibenika, a “pošto se tim djelima vređalo i vređa čast naroda, te su ta djela bila uperena protiv osnovnih interesa na kojima se izgrađuje demokratska Jugoslavija”, predlažu da “isti bude predveden pred sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj” 463

173. 1945., lipanj 16. - Organizacijski izvještaj OZN-e III. za Hrvatsku upućen načelniku OZN-e za Hrvatsku o ustrojavanju Štaba za zarobljenike za Hrvatsku, o izvršnom aparatu kod OZN-e za "specijalne zadatke"466
174. 1945., lipanj 16., Zagreb - Anketna komisija Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, na čelu s dr. Ferdom Čulinovićem, izvješćuje Predsjedništvo Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača da je "do sada" donijela odluku o "utvrđenju zločina" dr. Ivana Krajača, bivšeg državnog vijećnika i publicista, dr. Vladimira Bazale, sveučilišnog profesora, S. M. Štedimlije, novinara, dr. Stjepana Ivšića, sveučilišnog profesora, dr. Ljudevita Juraka, sveučilišnog profesora, dr. Milana Ivšića, profesora Visoke komercijalne škole, dr. Kvirina Klementa Bonefačića, biskupa u Splitu, dr. Dragutina Šafara, bivšeg povjerenika Odvjetničke komore u Zagrebu i dr. Vinka Kriškovića, sveučilišnog profesora468
175. 1945., lipanj 20., Šibenik - Zapisnik o saslušanju Nikole Nikolića iz Šibenika u Istražnom odsjeku Javnog tužiteljstva Šibenik..... 470
176. 1945., lipanj 22., Šibenik - Vojni sud oblasti za Dalmaciju Vijeće kod Komande područja sjeverne Dalmacije izvješćuje Okružni NO Zadar, Okružnu komisiju za ratne zločine Zadar, OZN-u za okrug Zadar i Upravu državnih dobara Zadar o presudama Pietru Cergnaru i Marku Kulašu 472
177. 1945., lipanj 23., Šibenik - Optužnica Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik – Zadar u Šibeniku protiv opatice Bernardine Milas iz Šibenika..... 475
178. 1945., lipanj 29., Split - Vojno sudski istražitelj Vojnog suda za oblast Dalmacije u Splitu dostavlja nakon provedenih izvida Vojnom sudu za oblast Dalmacije optužnicu protiv Frane Smolje iz Gljeva (Sinj), jer je "bio najprije radnik, a kasnije kuhar njemačkog okupatora u Njemačkoj" 478
179. 1945., lipanj 30., Split - Presuda Vojnog suda za oblast Dalmacije Frani Smolji iz Gljeva (Sinj) na tri godine prisilnog rada i tri godine gubitka građanskih časti, kao i na konfiskaciju kod njega pronađenih stvari, jer je "dolaskom okupatora u našu zemlju, išao na rad u njemačku i tu služio najprije kao radnik, a zatim kao kuhar sve do kapitulacije njemačke" 480
180. 1945., srpanj 5. - Izvještaj o stanju u postrojbama Hrvatske divizije KNOJ-a.....481
181. 1945., srpanj 6., Zagreb - Ministarstvo unutarnjih poslova FD Hrvatske izvješćuje oblasne i okružne NOO-e o svojoj odluci o uklanjanju vojničkih globalja okupatora..... 484
182. 1945., srpanj 6., Šibenik - Optužnica Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik – Zadar u Šibeniku protiv knjižara Grge Radića iz Šibenika..... 485

183. 1945., srpanj 6., Zadar - OZN-a za okrug Zadar dostavlja Vojnom sudu oblasti za Dalmaciju Vijeću kod Komande područja Sjeverne Dalmacije optužni materijal protiv industrijalaca Nikole Luxarda i Jure Luxarda, suvlasnika tvrtke "Priv. fabrica maraschino Excelzior Girolamo Luxardo" u Zadru 489
184. 1945., srpanj 7., Šibenik - Upravni odjel Okružnog NOO-a Šibenik, pozivajući se na dopis Upravnog odjela Oblasnog NOO-a Dalmacije, traži od upravnih odjela svih kotarskih NOO-a i Upravnog odjela Gradskog NOO-a Šibenik da im žurno dostave, "najkasnije do 12 jula o.g.", "poimenični spisak likvidiranih narodnih neprijatelja, za vrijeme okupacije, na oslobođenom i poluoslobođenom teritoriju, za koje nisu izrečene presude po vojnim ili civilnim sudovima za likvidaciju i konfiskaciju imovine" 491
185. 1945., srpanj 7., Zagreb - Vojni sud II. JA presudu Vojnog suda Vojne oblasti za Dalmaciju Vijeća kod Komande područja južne Dalmacije Filipu Domazetu na kaznu doživotne robije preinačuje na kaznu smrti strijeljanjem..... 492
186. 1945., srpanj 8., Šibenik - Presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik – Zadar u Šibeniku Bari Bačiću iz Drinovaca (Drniš) na kaznu trajnog gubitka nacionalne časti i na kaznu prisilnog rada u trajanju od osam godina, jer je počinio "djela povrede nacionalne časti" 493
187. 1945., srpanj 8., Šibenik - Presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik – Zadar u Šibeniku Josipu Stipiću iz Lišana (Benkovac) na kaznu gubitka nacionalne časti u trajanju od deset godina i kaznu prisilnog rada u trajanju od tri godine te na konfiskaciju cjelokupne nepokretne i pokretne imovine, jer je "počinio djelo povrede nacionalne časti" 496
188. 1945., srpanj 8., Šibenik - Presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik – Zadar u Šibeniku Ćirilu Tomaseu iz Šibenika na kaznu trajnog gubitka nacionalne časti te na kaznu prisilnog rada u trajanju od dvadeset godina i na konfiskaciju cjelokupne pokretne i nepokretne imovine, jer je "počinio zločine protiv nacionalne časti" 499
189. 1945., srpanj 11., Šibenik - Optužnica javnog tužitelja za okrug Šibenik dostavljena Sudu za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik – Zadar u Šibeniku protiv trgovca Stipe Vukorepa iz Drniša, jer je "stavio svoje trgovačke sposobnosti u službu okupatora, vršeći dobave za račun okupatora i pomažući snabdjevanje neprijateljskih vojničkih organizacija u svrhu slabljenja otporne snage naroda u oslobodilačkoj borbi", čime je "počinio djelo povrede nacionalne časti" 502
190. 1945., srpanj 11., Vodice (Šibenik) - Kotarski NOO Vodice traži od Mjesnog NOO-a Vodice da im žurno dostave, "u roku od 24 sata", "poimenični spisak likvidiranih narodnih neprijatelja, za vrijeme okupacije, na oslobođenom i poluoslobođenom

- teritoriju, za koje nisu izrečene presude po vojnim ili civilnim sudovima za likvidaciju i konfiskaciju imovine” te da za svaki pojedini slučaj navedu i razlog likvidacije..... 504
191. 1945., srpanj 14.-21., Split - Optužnica javnog tužitelja Suda srednjodalmatinskog okruga u Splitu i presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj Srednje Dalmacije u Splitu industrijalcima Josipu Mardešiću, Kuzmi Mardešiću, pok. Ivana i Kuzmi Mardešiću, pok. Ante, suvlasnicima tvrtke “Braća Mardešić u Komiži”, zbog privredne suradnje s okupatorom, na gubitak nacionalne časti, prisilni rad i konfiskaciju pokretne i nepokretne imovine na korist države.....505
192. 1945., srpanj 15., Tijesno (Šibenik) - Mjesni NOO Tijesno dostavlja Kotarskom NOO-u Vodice “spisak lica likvidiranih narodnih neprijatelja za vrijeme okupacije, koji su surađivali sa okupatorom protiv Narodno Oslobođilačke Vojske” 511
193. 1945., srpanj 19., Šibenik – Vojno-sudski istražitelj kod javnog tužitelja okruga Šibenik traži od vojno-sudskog istražitelja kod javnog tužitelja oblasti Vojnog suda za Dalmaciju u Splitu da odmah preslušaju Juru Skelina, koji se nalazi na izdržavanju kazne u kažnjeničkom logoru “Firule”, o tome što je radio i čime se bavio u Zagrebu od travnja do prosinca 1944., kada je stupio u “Vojno predizobraznu školu” 512
194. 1945., srpanj 21., Vodice (Šibenik) - Mjesni NOO Vodice dostavlja Kotarskom NOO-u Vodice popis “likvidiranih od strane N.O.V., kojima do danas nije konfiskovana imovina” 513
195. 1945., srpanj 22.-23., Zagreb - Optužni prijedlog vojno-sudskog istražitelja Vojnog suda Komande grada Zagreba i presuda Vojnog suda Komande grada Zagreba Ivi Šimetinu na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak političkih i građanskih prava i konfiskaciju imovine, jer je od rujna 1943. do listopada 1944. bio predstojnikom Ureda za podržavljene imetke u Splitu te je “opće poznat kao jedan od najgorljivijih fašističko-ustaških propagatora Splita”..... 519
196. 1945., srpanj 24., Vodice (Šibenik) - Popis “likvidiranih narodnih neprijatelja” s područja kotara Vodice “za koje nisu izrečene presude po vojnim ili civilnim sudovima za likvidaciju i konfiskaciju imovine” 522
197. 1945., srpanj 28., Zadar - Kotarski komitet KP Hrvatske Zadar nalaže u povodu predstojećih izbora svim općinskim komitetima i partijskim jedinicama, uz uputu s “najosnovnijim zadacima”, kako treba “raskrinkavati reakciju i odvojiti ih od naroda” 530
198. 1945., srpanj 28., Murter (Šibenik) - Upravni odjel Mjesnog NOO-a Murter dostavlja Kotarskom NOO-u Vodice podatke o obrtnicima u Murteru, uz ocjenu njihova odnosa prema NOP-u i okupatoru 532

199. 1945., srpanj 31. - kolovoz 6., Šibenik – Split - Javni tužitelj okruga Šibenik dostavlja Vojnom sudu za oblast Dalmacije u Splitu spise o Nikoli Šuši iz Kolašca (Knin), koji je kao četnik poginuo u borbi protiv NOV i PO Jugoslavije u travnju 1944., te predlaže da se donese odluka kojom se “proglašuje ratnim zločincem i narodnim neprijateljem, te odluka kojom mu se konfiscira čitava pokretna i nepokretna imovina”, što zatim “nakon provedenih dokaza” Vojni sud za oblast Dalmacije i provodi..... 534
200. 1945., kolovoz ..., Zagreb - OZN-a za Hrvatsku izvješćuje CK KP Hrvatske, Zagreb da su “iz prihvatilišta Trogir pročišćeni [su] samo podoficiri i vojnici koji su bili u njemačkoj vojsci ranjavani ili odlikovani na Ist. bojištu, članovi kulturbunda, -IS.ZO- formacija [...] u saglasnosti sa kap. Radovićem iz OZN-e za Jugoslaviju” 536
201. 1945., kolovoz 3. - Viši vojni sud JA potvrđuje presudu Vojnog suda Komande grada Zagreba Ivi Šimetinu na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak političkih i građanskih prava i konfiskaciju imovine, jer je od rujna 1943. do listopada 1944. bio predstojnikom Ureda za podržavljeni imetak u Splitu..... 537
202. 1945., kolovoz 3., Dubrovnik - Prosvjetni odjel Okružnog NOO-a Dubrovnik dostavlja Ministarstvu prosvjete NR Hrvatske podatke o profesorima i nastavnicima bivših privatnih škola u Dubrovniku, uz navod tko je od njih kao “državni neprijatelj” strijeljan 538
203. 1945., kolovoz 3. - Operativno odjeljenje Štaba II. JA upozorava Komandu splitskog vojnog područja na nesavjesnost pripadnika JA u obavljanju stražarske službe i da je redovna pojava da iz zarobljeničkih logora i kolona koje se sprovode zarobljenici bježe te napominju da za “ponovljene greške slične prirode ovaj štab će uzimati na odgovornost pored neposrednog krivca i njegove pretpostavljene starješine” 540
204. 1945., kolovoz 3., Split - Vojni sud za oblast Dalmacije donosi, na temelju Ukaza o davanju amnestije od 3. kolovoza 1945., odluku da se Andriji Akrapu iz Biska (Sinj), koga je Vojni sud Komande područja srednje Dalmacije 30. siječnja 1945. osudio na kaznu od 24 mjeseca prisilnog rada i osam godina gubitka građanskih prava, oprašta ostatak od ukupno izrečene kazne 541
205. 1945., kolovoz 10., Šibenik - Kotarski narodni sud u Šibeniku umoljava Upravni odjel Kotarskog NO-a Vodice da provjere je li Tomislav Mrša pok. Mate iz Zatona (Šibenik), koji je presudom Vojnog suda VIII. korpusa NOVJ od 7. prosinca 1944. osuđen na kaznu smrti strijeljanjem, gubitak građanskih prava i konfiskaciju imovine identičan sa Stanislavom Mršom pok. Mate iz Zatona, a zbog provođenja konfiskacije njegove imovine 543
206. 1945., kolovoz 15., Dubrovnik - Izjava Ive Baće o stanju u Cavtatu nakon što su “okupatori protjerani i Cavtat oslobođen” o pojedinim istaknutijim osobama u Cavtatu i Konavlima i njihovim stajalištima i ponašanju do tada 544

207. 1945., kolovoz 15., Split - Opunomoćstvo OZN-e Pomorskog poglavarstva u Splitu Odsjeka OZN-e za Trgovačku mornaricu dostavlja državnom tužitelju za Dalmaciju u Splitu, “nakon provedenog ispitivanja”, predmet i zatvorenika Renata Cezarea, pomorskog kapetana Jugoslavenske trgovačke mornarice, “radi daljnjeg postupka”..... 547
208. 1945., kolovoz 16., Šibenik - Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar donosi, na temelju Ukaza o općoj amnestiji i pomilovanju od 3. kolovoza 1945., rješenje o pomilovanju opatice Bernardine Milas iz Šibenika, koja je 29. lipnja 1945. osuđena na kaznu od šest mjeseci prisilnog rada, te joj je daljnje izdržavanje kazne oprošteno i odmah se ima pustiti na slobodu..... 549
209. 1945., kolovoz 21., Split - Komanda splitskog vojnog područja izvješćuje Štab II. streljačkog bataljuna da štabovi koji osiguravaju koncentracijske logore moraju voditi dnevnik rada “u kojem će svakoga dana unijeti gdje, koliko i na kojem mjestu su bili uposleni zarobljenici, kakvi su rezultat rada postigli” 550
210. 1945., kolovoz 23., Dubovac (Karlovac) - Otpusnica iz zarobljeničkog logora Dubovac za Matu Orepića iz Dubrovnika na temelju Ukaza Predsjedništva AVNOJ-a o općoj amnestiji i pomilovanju od 5. kolovoza 1945..... 551
211. 1945., kolovoz 23., Šibenik - Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar donosi na temelju Ukaza o općoj amnestiji i pomilovanju od 3. kolovoza 1945. rješenje o pomilovanju knjižara Grge Radića iz Šibenika, koji je 14. srpnja 1945. osuđen na kaznu od pet godina prisilnog rada, “te da mu je od odmjerenе kazne oproštena 1/3 tako, da ima svega da izdrži 3 godine i 4 mjeseca i po tome da bude pušten na slobodu”..... 552
212. 1945., kolovoz 26., Zagreb - Vojni sud Komande grada Zagreba proglašava Antuna Buća “ratnim zločincem” i osuđuje na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak političkih i građanskih prava, osim roditeljskih, i na konfiskaciju imovine, jer je od lipnja 1941. do svibnja 1944. obnašao dužnost Velikog župana Župe Dubrava u Dubrovniku 553
213. 1945., kolovoz 27., Zagreb - OZN-a za Hrvatsku u izvještaju CK KP Hrvatske, Zagreb o stanju od 22. do 25. kolovoza 1945. navodi i podatke o odmetnicima, “banditima”, u Dalmaciji..... 555
214. 1945., kolovoz 30., Šibenik - Optužnica javnog tužitelja za okrug Šibenik dostavljena Sudu za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik – Zadar u Šibeniku protiv Mate Gorete iz Kadine Glavice (Drniš), jer je “kao bivši narodni poslanik jugoslavenske skupštine, [...] ušao u Pavelićev tako zvani hrvatski sabor, [...] aktivno učestvovao u izdajničkoj političkoj organizaciji u svrhu slabljenja otporne snage naroda u oslobodilačkoj borbi i politički surađivao s pomagačima okupatora”, čime je “počinio krivično djelo povrede nacionalne časti”..... 557

215. 1945., kolovoz 30. - rujan 1., Split - Gradski odbor društva Crvenog križa u Splitu traži od OZN-e srednje Dalmacije podatke o Đuri Babiću iz Kukara (Vrlika), koga je OZN-a srednje Dalmacije uputila u NOV i PO Jugoslavije/JA u XXVI. diviziju, na što OZN-a srednje Dalmacije upućuje da ga traže u navedenoj diviziji odnosno kod podređenih joj jedinica..... 559
216. 1945., kolovoz 31. - rujan 1. - Zapisnik Druge konferencije okružnih javnih tužitelja Federalne Hrvatske 560
217. 1945., rujan 1., Zagreb - Vojni sud Komande grada Zagreba izvješćuje Zemaljsku upravu narodnih dobara u Šibeniku da je katolički svećenik Ivan Guberina iz Šibenika zbog “ratnog zločinstva” osuđen 29. lipnja 1945. na kaznu smrti vješanjem, trajan gubitak građanskih časti i konfiskaciju imovine..... 574
218. 1945., rujan 3., Zagreb - Vojni sud Komande grada Zagreba izvješćuje Zemaljsku upravu narodnih dobara Zagreb da je Ante Bratoš iz Grude (Dubrovnik) kao “ratni zločinac” osuđen 17. svibnja 1945. na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak svih političkih i pojedinih građanskih prava, osim roditeljskih te konfiskaciju imovine..... 576
219. 1945., rujan 4., Zagreb - OZN-a za Hrvatsku u izvještaju CK KP Hrvatske, Zagreb o stanju od 31. kolovoza 1945. navodi i podatke o “špiljarima” četnicima na području Zadra i o stanju zatvorenika u zatvorima OZN-e u Zadru i Šibeniku..... 577
220. 1945., rujan 4., Zagreb - Vojni sud Komande grada Zagreba izvješćuje Upravni odjel Kotarskog NO-a Šibenik da je Mate Dodik iz Zatona (Šibenik) kao “narodni neprijatelj” osuđen 24. svibnja 1945. na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak svih političkih i pojedinih građanskih prava, osim roditeljskih, te konfiskaciju imovine..... 578
221. 1945., rujan 5., Zagreb - Vojni sud Komande grada Zagreba izvješćuje Zemaljsku upravu narodnih dobara u Zagrebu da je Roter Bogumil iz Hvara kao “narodni neprijatelj” osuđen 30. svibnja 1945. na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak svih političkih i pojedinih građanskih prava, osim roditeljskih, te konfiskaciju imovine..... 579
222. 1945., rujan 7., Zagreb - Vojni sud Komande grada Zagreba izvješćuje Zemaljsku upravu narodnih dobara u Zagrebu da je učitelj Ivan Karlović iz Korčule kao “narodni neprijatelj” osuđen 13. srpnja 1945. na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak svih političkih i pojedinih građanskih prava, osim roditeljskih, te konfiskaciju imovine 581
223. 1945., rujan 7., Zagreb - Vojni sud Komande grada Zagreba izvješćuje Zemaljsku upravu narodnih dobara u Makarskoj da je katolički svećenik, franjevac, Bone Radonić iz Vrgorca zbog “suradnje sa neprijateljem” osuđen 9. srpnja 1945. na kaznu smrti strijeljanjem, gubitak političkih i građanskih prava i konfiskaciju imovine..... 583

224. 1945., rujan 8., Zagreb - Vojni sud Komande grada Zagreba izvješćuje Zemaljsku upravu narodnih dobara u Zagrebu da je učitelj Dragutin Grgičević iz Zagreba/Vrisnika (Hvar) zbog "ustaštva" osuđen 13. srpnja 1945. na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak svih prava i konfiskaciju imovine 585
225. 1945., rujan 12., Split - Komanda splitskog vojnog područja II. JA izvješćuje Okružni i Kotarski narodni odbor u Zadru da je zarobljenički bataljun u Bokanjcu (Zadar) "vrlo loše smješten i prijeti opasnost od raznih zaraznih bolesti koje se u ovakovom stanju mogu raširiti" 586
226. 1945., rujan 18., Zagreb - Izvještaj Ministarstva pravosuđa FD Hrvatske upućeno javnom tužitelju Hrvatske o radu sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba 588
227. 1945., rujan 20., Split - Vojni sud Splitskog vojnog područja dostavlja Okružnoj OZN-i Dubrovnik, Gradskom NO-u Dubrovnik, OUND-u Dubrovnik i javnom tužitelju Dubrovnika smrtnu presudu "protiv Dr. Barač fra Domenika i družine", od 18. lipnja 1945., uz napomenu da je presudu odobrio Viši Vojni sud JA 11. srpnja 1945. te da Privremena Narodna Skupština DF Jugoslavije nije uvažila molbu za pomilovanje dr. fra D. Barača i P. Mihaljevića, "pa je nad istim kazna izvršena dana 17.XI.1945 godine u šest sati u jutro" 595
228. 1945., listopad 4., Dubrovnik - Upravni odjel Kotarskog NOO-a Dubrovnik izvješćuje Kotarski narodni sud u Cavtatu da je Pero Vukić iz Lovorna (Dubrovnik), "istaknuti ustaša", "pri oslobodjenju Dubrovnika bio (je) uhvaćen i kratkim putem likvidiran" te da provedu konfiskaciju njegove imovine 596
229. 1945., listopad 10., Zadar - Kotarski narodni sud u Zadru donosi presudu o konfiskaciji pokretne i nepokretne imovine Ante Smolića iz Debeljaka (Zadar) "kao narodnog neprijatelja" 597
230. 1945., listopad 15. - Operativni odjel Štaba II. JA dostavlja Predsjedništvu Vlade Federalne države Hrvatske sedmodnevni izvještaj za razdoblje od 8. do 15. listopada 1945. o "akcijama čišćenja terena od ustaša, četnika i zelenaša", navodeći da je na području "Biokova pl. zarobljeno 8 ustaša" 598
231. 1945., listopad 17., Zadar - OZN-a za okrug Zadar izvješćuje Okružni NO Zadar da je na temelju naloga OZN-e za Hrvatsku uhićen Vlatko Kocijen, nastavnik učiteljske škole u Zadru, te da će biti sproveden u Odjeljenje OZN-e za okrug Osijek..... 599
232. 1945., listopad 19., Šibenik - Rješenje Okružnog narodnog suda u Šibeniku da se presuda od 9. svibnja 1945. Frani Šari na prisilni rad u trajanju od 20 godina i Stipi Šari na prisilni rad u trajanju od 5 godina, na temelju Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj i Zakona o suzbijanju nedopuštene špekulacije i privredne sabotaze, primjenjujući Ukaz o općoj amnestiji i pomilovanju od 3. kolovoza 1945. i Ukaz o pomilovanju od 8. rujna 1945., smanjuje

- Frani Šari na prisilni rad u trajanju od 12 godina, a Stipi Šari oprašta se daljnje izvršenje kazne..... 600
233. 1945., listopad 23., Zagreb - Okružni NO Zadar u dopisu podređenim odjelima naglašava da se “još uvijek dešava, bilo to kod vojnih, civilnih vlasti ili pojedinaca da useljavaju i uzimlju stanove” bez znanja i odobrenja Stambenog ureda Gradskog NO Zadar, što je kršenje zakona i kažnjivo 602
234. 1945., studeni 7., Split - Vojni sud splitskog vojnog područja izvješćuje OZN-u za okrug Zadar, Okružni NO Zadar, Okružnu komisiju za ratne zločine Zadar i javnog tužitelja Zadra o presudama Petru Pupovcu, Jovi Radmanoviću, Mili Radmanoviću i Laki Lakiću, koje je Viši vojni sud JA potvrdio..... 603
235. 1945., studeni 8., Split - Komanda splitskog vojnog područja obavještava Štab I. streljačkog bataljuna na Gripana da je Štab II. JA dostavio zapovijed Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije povodom učestalih bjegova ratnih zarobljenika koji se nalaze po logorima ili na raznim radovima, a koja točno propisuje čuvanje zarobljenika 604
236. 1945., studeni 13., Zadar - Okružni NO Zadar izvješćuje Delegaciju Međunarodnog komiteta Crvenog križa u Jugoslaviji da je Pietra Luxarda Vojni sud VIII. korpusa NOVJ osudio na smrt strijeljanjem 608
237. 1945., studeni 13., Zagreb - Vojni sud Komande grada Zagreba izvješćuje Okružnu upravu narodnih dobara u Zagrebu da je Ante Buć iz Dubrovnika/Zagreba zbog “djela ratnih zločinaca” osuđen 26. kolovoza 1945. na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak političkih i građanskih prava i konfiskaciju imovine te da je kazna izvršena 10. studenoga 1945..... 609
238. 1945., studeni 15., Split - Zarobljenički logor “Firule” Split izvješćuje Crveni križ u Splitu da su od 11 dostavljenih zarobljeničkih dopisnica 9 otpremili u Dubrovnik, jer se naslovljeni zarobljenici sada nalaze u Dubrovniku, a dvije dopisnice im vraćaju i pretpostavljaju da se naslovljeni nalaze u logoru u Šibeniku..... 611
239. 1945., studeni 16., Tijesno (Šibenik) - Kotarski narodni sud u Tijesnom, “riješavajući u predmetu konfiskacije imovine Olivari Ante pok. Mate iz Tijesnoga, koji je tokom narodno-oslobodilačke borbe bio osuđen na smrt i na konfiskaciju imovine”, donosi odluku o obustavi postupka konfiskacije “zbog pomanjkanja imovine” 612
240. 1945., studeni 17., Tijesno (Šibenik) - Kotarski narodni sud u Tijesnom, “riješavajući u predmetu konfiskacije imovine Banov Luke pok. Bare iz Murtera, koji je u toku narodno-oslobodilačke borbe od nadležnih vojnih vlasti bio osuđen na smrt i konfiskaciju imovine”, donosi odluku o obustavi postupka konfiskacije, jer je “ustanovljeno da je imovina neznatna i nedostatna i za najnužnije izdržavanje osuđenikove uže porodice” 613

241. 1945., studeni 18., Zadar - OZN-a za grad Zadar dostavlja Javnom tužiteljstvu za okrug Zadar saslušanja vezana uz slučajeve tvrtki “Škoda” i “San Djordjeze” u Zadru, no napominju da istražnom materijalu “fali dovoljno opterećujućeg materijala”, a svjedoci “zagovaraju [ispravan] odnos prema radništvu te takva pitanja nismo stavljali u zapisnik” 614
242. 1945., studeni 20. - Operativni odjel Štaba II. JA dostavlja Pretsjedništvu Vlade Federalne Države Hrvatske sedmodnevni izviještaj za razdoblje od 12. do 19. studenoga 1945. o “akcijama čišćenja terena od ustaša i četnika”, navodeći da su na području “Drniša predala se 2 špiljara; [...] Imotskog ubijena 2 ustaša” 615
243. 1945., studeni 22., Zadar - Presuda Okružnog narodnog suda u Zadru, industrijalcima Nikoli Luxardu i Juri Luxardu, suvlasnicima tvrtke “Priv. fabrica maraschino Excelzior Girolamo Luxardo” u Zadru, zbog privredne saradnje s okupatorom, Nikoli Luxardu na kaznu smrti vješanjem i trajan gubitak svih političkih i građanskih prava, Juri Luxardu na kaznu prisilnog rada s lišavanjem slobode u trajanju od deset godina, na gubitak svih političkih i građanskih prava te na konfiskaciju tvornice likera kao i osobne imovine obojice optuženika i na plaćanje troškova kaznenog postupka i izvršenja kazne 616
244. 1945., studeni 24., Zadar - Presuda Okružnog narodnog suda u Zadru Mariju Storaniju, vlasniku tvornice tjestenine “Saja” u Zadru, zbog privredne suradnje s okupatorom, na kaznu prisilnog rada s lišavanjem slobode, gubitak svih političkih i građanskih prava i na konfiskaciju tvornice tjestenine kao i osobne imovine optuženika te na plaćanje troškova kaznenog postupka i izvršenja kazne 622
245. 1945., studeni 27., Zadar - Presuda Okružnog narodnog suda u Zadru industrijalcima Ivanu Pavlidisu, Konstantinu Pavlidisu i Ljubici Pavlidis, suvlasnicima “Tvornice cigareta i duhana Pavlidis” u Zadru, zbog privredne suradnje s okupatorom, na konfiskaciju tvornice cigareta i duhana kao i osobne imovine optuženika te na plaćanje troškova kaznenog postupka 624
246. 1945., studeni 27., Zadar - Presuda Okružnog narodnog suda u Zadru Anti Sabadinu, upravniku podružnice tvrtke “Škoda” u Zadru, i industrijalcu Rikardu Predolinu, vlasniku tvornice sapuna u Zadru, zbog privredne suradnje s okupatorom, na kaznu prisilnog rada s lišavanjem slobode u trajanju od pet odnosno dvije godine kao i na plaćanje troškova kaznenog postupka i izvršenja kazne, na konfiskaciju osobne imovine obojice optuženika, uz konfiskaciju pokretne i nepokretne imovine podružnice tvrtke “Škoda” i tvornice sapuna u Zadru 627
247. 1945., studeni ..., Marina (Trogir) - Upravni odjel seoskog NOO-a Marina dostavlja Kotarskoj komisiji za ratnu štetu Trogir podatke o osobama koje su bile “pomagači okupatora i ista su poginula sa strane N.O.V” 630
248. 1945., studeni/prosinac, Split - OZN-a srednje Dalmacije izvješćuje o stanju na svom području, posebno o “ustaško-četničkim bandama”, “bivšem policijskom aparatu”, “djelovanju reakcionarnog dijela bivših građanskih stranaka” i “kleru” te

- o djelovanju OZN-e, Narodne milicije i raspoloženju naroda, posebno u vrijeme i nakon izbora za Ustavotvornu skupštinu 631
249. 1945., prosinac 5., Zadar - OZN-a za okrug Zadar upućuje Javnom tužiteljstvu za okrug Zadar “na nadležni sudski postupak” Antu Veršića, uz preporuku “da ga se kazni odgovarajućom kaznom koja će mu jedino moći pomoći u njegovom popravku i uviđanju krivice koju je nanio vlastitom narodu” 639
250. 1945., prosinac 9. - Izvještaj OZN-e upućen Centralnom komitetu KP Hrvatske o ubojstvu svećenika don Eugena Šutrina u Privlaci kod Zadra 641
251. 1945., prosinac 10. - Operativni odjel Štaba II. JA dostavlja Pretsjedništvu Vlade Federalne Države Hrvatske sedmodnevno izvješće, za razdoblje od 3. do 10. prosinca 1945. o “akcijama čišćenja terena od ustaša i četnika”, navodeći da su na području “Moseć pl. ubijena 2 ustaša; Metkovića ubijen 1, predala se 3 četnika” 643
252. [1945., prosinac], Hvar - Kotarski NO Hvar dostavlja Kotarskom narodnom sudu u Hvaru popis “ratnih zločinaca i narodnih neprijatelja”, uz navod koji su likvidirani..... 644
253. 1945., prosinac 15., Zagreb - OZN-a za Hrvatsku u izvještaju CK KP Hrvatske, Zagreb o stanju od 12. i 13. prosinca 1945. navodi i podatke o “špiljarima”- “križarima” na šibenskom i biokovsko-neretvanskom području i o suzbijanju djelovanja katoličkog svećenstva u Vodicama 659
254. 1945., prosinac 18., Dubrovnik - Odjel unutarnjih poslova okruga Dubrovnik izvješćuje odjele unutarnjih poslova kotara i grada Dubrovnika da ih je Odjel unutarnjih poslova Oblasnog NO-a Dalmacije izvijestio da je javni tužitelj srednje Dalmacije dostavio potjernicu za dr. Josipom Lukatelom, jer je optužen za kaznena djela protiv naroda i države..... 660
255. 1945., prosinac 29., Zadar - Presuda Okružnog narodnog suda u Zadru Šimi Marušiću, vlasniku tvornice koža “Marušić” u Zadru, zbog privredne suradnje s okupatorom, na kaznu prisilnog rada s lišavanjem slobode u trajanju od sedam godina, gubitak svih političkih i građanskih prava i na konfiskaciju tvornice koža kao i osobne imovine optuženika te na plaćanje troškova kaznenog postupka i izvršenja kazne..... 661
256. 1945., prosinac 29., Zadar - Presuda Okružnog narodnog suda u Zadru rkt. svećeniku Mati Klariću iz Skradina (Šibenik) zbog kaznenih djela po Zakonu o krivičnim djelima protiv naroda i države na kaznu lišavanja slobode u trajanju od sedam godina, gubitak političkih i građanskih prava te na konfiskaciju imovine i isplatu troškova kaznenog postupka 665
257. 1945., prosinac ..., Benkovac - Opunomoćstvo OZN-e za kotar Benkovac izvješćuje o “neprijateljskim organizacijama” i “oružanim bandama” na svom području te o djelovanju OZN-e i Narodne mlicije..... 668

258. [1945.], Žirje (Šibenik) - "Popravilište žena logor Žirje" izvješćuje da se kod njih već pet mjeseci nalazi 18 žena te da je "prije dolaska u logor njihova politička svijest bila (je) vrlo niska, ali kroz ovo vrijeme vidi se da imaju veliku volju da se podignu" 669
259. [1945.], Šibenik - Brojčani iskaz osoba koje su ubili "okupatori" (Talijani, Nijemci) i "domaći izrodi" (četnici, ustaše), osoba poginulih od savezničkog zrakoplovstva, osoba umrlih u internaciji te osoba koje su likvidirali NOV i POJ/JA "kao špijune" na području Kotarskog NOO-a 670
260. 1946., siječanj 11., Zagreb - Odjel osnovne nastave Ministarstva prosvjete Narodne vlade Hrvatske, Zagreb izvješćuje Oblasni NO Dalmacije i sve okružne i kotarske NO-e u NR Hrvatskoj da se "u vezi sa negativnim radom nekih vjeroučitelja u našim školama ukazala (se) potreba da se sakupe podaci u tom njihovom radu" te nalaže da prosvjetni odjeli "ministarstvo o tome obavijeste navodajući konkretne primjere negativnog rada vjeroučitelja u školi i narodu" 675
261. 1946., siječanj 16., Split - Vojni sud splitskog vojnog područja izvješćuje Kotarski narodni sud u Dubrovniku da je Baldo Crnjak iz Trnove (Dubrovnik) "sa strane Vojnog suda pri komandi Južne Dalmacije" osuđen 25. listopada 1944. na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak građanskih časti i konfiskaciju imovine..... 679
262. 1946., veljača 11. – ožujak 6., Dubrovnik – Zagreb - Presuda Okružnog narodnog suda u Dubrovniku dr. Tomislavu Sambugnachu, umirovljenom nadsavjetniku vanjskih poslova NDH, na kaznu lišavanja slobode u trajanju od pet godina, na gubitak političkih i građanskih prava, osim roditeljskih, u trajanju od pet godina te na konfiskaciju imovine u korist države, koju nakon žalbe Vrhovni sud NR Hrvatske u Zagrebu preinačuje u kaznu lišavanja slobode s prisilnim radom u trajanju od sedam godina, na gubitak građanskih i političkih prava, osim roditeljskih, u trajanju od pet godina te konfiskaciju imovine u korist države 681
263. 1946., veljača 18., Split - OZN-a za srednju Dalmaciju ostavlja vojnom tužitelju XIX. divizije NOVJ u Kaštel Lukšiću (Split) "spise protiv Brajković Anđe 'Djuke' Markove, na nadležnost, jer se radi o krivičnom djelu pomaganja bandi" 685
264. 1946., veljača 20., Vodice (Šibenik) - Odjel unutarnjih poslova kotara Vodice izvješćuje javnog tužitelja okruga Šibenik da je dana 19. veljače 1946. prilikom sprovođenja iz Šibenika u Vodice špiljara Marka Marića iz Vukšića (Benkovac) u pokušaju bijega ubio pripadnik OZN-e Šibenik, koji ga je sprovodio..... 687
265. 1946., veljača 22., Zadar - Odjel unutarnjih poslova grada Zadra dostavlja Kotarskom narodnom sudu u Zadru prijedlog za konfiskaciju imovine industrijalca Petra Luxarde, suvlasnika tvrtke "Priv. fabrika maraschino Excelzior Girolamo Luxardo" u Zadru..... 689
266. 1946., veljača 28., Split - Divizijski vojni sud u Splitu izvješćuje Kotarski narodni sud Dubrovnik da je, prema podacima kojima raspolažu, Vojni sud Oblasti VIII.

- korpusa Vijeće pri Komandi dubrovačkog područja osudio gradonačelnika Dubrovnika dr. Niku Koprivicu na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak građanskih časti i konfiskaciju imovine zbog djela iz čl. 14. Uredbe o vojnim sudovima te da je kazna dana 25. listopada 1944. izvršena 690
267. 1946., lipanj 1., Šibenik - Zapisnik sastanka Kotarskog komiteta KP Hrvatske Šibenik održanog 1. lipnja 1946., na kojemu se opširno raspravljalo o nepravilnostima i "samovoljnim" istupima pojedinaca iz partijske jedinice Zaton (Šibenik) 691
268. 1946., lipanj 3., Zagreb - Uprava Narodne milicije MUP-a NR Hrvatske izvješćuje da su u selu Žagrović (Knin) prigodom crkvene svečanosti 25. svibnja "popovi [su] održali pomen za bandite poginule u borbi protiv NOV, kao i molitve za četnike koji se nalaze u Italiji", a tome su "u većini prisustvovali roditelji poginulih bandita koji su naričući ispoljavali mržnju prema borcima JA", a da su iz zarobljeničkog logora u Kninu 19.-20. lipnja pobjegli dva zarobljenika njemačke narodnosti 696
269. 1946., lipanj 8., Zadar - Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Zadru dostavlja Divizijskom vojnom sudu u Splitu "popis svih ratnih zločinaca, čije su nam osude saopćili vojni sudovi" 697
270. 1946., lipanj 9., Šibenik - Presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku Milanu Paviću, Abramcu Nimcu, Dušanu Plazini-Stipiću iz Lišana (Benkovac) i Petru Buri i Dani Maretiću iz Piramatovaca (Šibenik) "radi krivičnih djela protiv naroda i države" 705
271. 1946., lipanj 18., Zadar - Presuda Okružnog narodnog suda u Zadru radniku Grgi Vundaću iz Zadru na jednu godinu lišavanja slobode s prisilnim radom, jer je "počinio krivično djelo protiv narodne vlasti" i "uvredu državnih i narodnih ustanova" 717
272. 1946., lipanj 18., Split - Divizijski vojni sud u Splitu dostavlja Okružnoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Zadru popis, sud. broj i nadnevak "prvostepene i drugostepene presude ratnih zločinaca" za 19 osoba 719
273. 1946., kolovoz 1., Split - Oblasni odbor Crvenog križa Hrvatske za Dalmaciju dostavlja Komandi zarobljeničkog logora "Firule" 16 sanduka sira za zarobljenike 721
274. 1946., rujanj 12., Split - Odjel unutarnjih poslova pri Gradskom NO-u Split dostavlja Oblasnom NO-u Split podatke o Vinki Vojković 721
275. [1946., studeni ...], Split - Oblasni odbor Crvenog križa Hrvatske za Dalmaciju dostavlja Komandi zarobljeničkog logora br. 125 u Splitu dvije bačve mlijeka u prahu 722
276. 1946., prosinac 6., Zagreb - Javno tužiteljstvo NR Hrvatske, Zagreb dostavlja Javnom tužiteljstvu okruga Šibenik okružnicu Ministarstva pravosuđa NR

- Hrvatske od 2. prosinca 1946. o načinu rješavanja izlučnih parnica u predmetima konfiskacije imovine upućenu predsjedništva narodnih sudova 723
277. 1946., prosinac 12., Zadar - Presuda Kotarskog narodnog suda u Zadru četvorici stanovnika Zemunika (Zadar), jer su “pjesmom izazivali i raspaljivali nacionalnu mržnju između Srba i Hrvata”, na kaznu lišavanja slobode od četrnaest do šesnaest mjeseci..... 725
278. 1946., prosinac 12., Zadar - Presuda Kotarskog narodnog suda u Zadru Šimi Jurinu iz Lukorana (Zadar), jer je “svojim ponašanjem izazivao i raspaljivao nacionalnu mržnju između Srba i Hrvata”, na kaznu lišavanja slobode u trajanju od tri mjeseca 728
279. 1946., prosinac 28., Zadar - Presuda Okružnog narodnog suda u Zadru, zemljoradniku Josi Begonji iz Privlake (Zadar) na dvije godine lišavanja slobode s prisilnim radom i dvije godine gubitka političkih prava zbog “kriv. djela protiv općih narodnih interesa”, jer je u ljeto 1946. govorio među narodom da mu se ukazala Gospa, “u namjeri da stvori kod drugih uvjerenje o nesigurnosti današnjeg poretka, a u cilju ometanja napretka, obnove i izgradnje naše zemlje, te stvaranja nepovjerenja prema našoj narodnoj vlasti i u cilju ličnog korišćenja” 730
280. 1944.-1946. - Izvodi iz knjiga primljenih i poslanih depeša Centra OZN-e za Dalmaciju, Okružnog odjeljenja OZN-e za Dubrovnik, Okružnog odjeljenja OZN-e za Šibenik, Okružnog odjeljenja OZN-e za Knin, OZN-e zadarskog područja i OZN-e za oblast VIII. korpusa NOV/JA 733
281. 1942.-1945., Dubrovnik - “Indeks suđeni[h] lica [dubrovačkog područja]” 765
282. 1948., travanj 13., Benkovac - Opunomoćstvo UDB-e za kotar Benkovac dostavlja Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjek u Splitu popis likvidiranih osoba na području kotara Benkovac nakon što su Benkovac oslobodile jedinice NOV i PO Jugoslavije 802
283. 1948., travanj 13., Makarska - Opunomoćstvo UDB-e za kotar Makarska dostavlja Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjek u Splitu popis likvidiranih osoba na području kotara Makarska nakon što su Makarsku oslobodile jedinice NOV i PO Jugoslavije 808
284. 1948., travanj 14., Sinj - Opunomoćstvo UDB-e za kotar Sinj dostavlja Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjek u Splitu popis likvidiranih osoba na području kotara Sinj nakon što su u listopadu 1944. Sinj i cetinsko područje oslobodile jedinice NOV i PO Jugoslavije..... 812
285. 1948., travanj 19., Šibenik - Opunomoćstvo UDB-e za grad Šibenik dostavlja Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjek u Splitu popis likvidiranih osoba na području kotara Šibenik nakon što su 3. studenoga 1944. grad oslobodile jedinice

Dvadeset šeste divizije NOV i PO Jugoslavije i popis osoba koje su likvidirali u vrijeme rata	844
286. [1948., travanj 19.], Dubrovnik - Opunomoćstvo UDB-e za kotar Dubrovnik dostavlja Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjek u Splitu popis “streljanih narodnih neprijatelja” na području kotara Dubrovnik nakon što su Dubrovnik oslobodile jedinice NOV i PO Jugoslavije	892
287. 1948., travanj 19., Zadar - Opunomoćstvo UDB-e za grad Zadar dostavlja Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjek u Splitu popis likvidiranih osoba na području kotara Zadar nakon što su krajem listopada 1944. grad i kotar Zadar oslobodile jedinice NOV i PO Jugoslavije.....	903
288. 1948., travanj 21., Zadar - Opunomoćstvo UDB-e za grad Zadar dostavlja Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjek u Splitu dopunu popisu likvidiranih osoba na području kotara Zadar nakon što su grad i kotar Zadar oslobodile jedinice NOV i PO Jugoslavije	918
289. 1948., svibanj 3., Imotski - Opunomoćstvo UDB-e za kotar Imotski dostavlja Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjek u Splitu popis likvidiranih osoba na području kotara Imotski nakon što su Imotski oslobodile jedinice NOV i PO Jugoslavije	920
290. [1948., travanj/svibanj], Brač - Opunomoćstvo UDB-e za kotar Brač dostavlja Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjek u Splitu popis “lica likvidiranih sa kratkim postupkom”, “lica likvidiranih sa sudskom presudom” i “rodbine lica likvidiranih sa sudskom presudom” na području kotara Brač nakon što su Brač oslobodile jedinice NOV i PO Jugoslavije	925
Imensko kazalo	933
Mjesno kazalo	969

PREDGOVOR

Najveći broj objavljenih radova o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima u Hrvatskoj potkraj i nakon Drugoga svjetskog rata nastao je na temelju iskaza sudionika tih događaja, u prvom redu onih s poražene strane, te rezultata naknadno utvrđenih brojeva i osobnih podataka osoba nestalih ili stradalih u tom razdoblju, a tek u manjoj mjeri istraživanjem na izvornom arhivskom gradivu. Stoga se i nametnula potreba sustavnog prikupljanja, izučavanja i objavljivanja dokumenata postrojbi i ustanova NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske, organa KP Jugoslavije/Hrvatske, te DF/FNR Jugoslavije odnosno FD/NR Hrvatske, koji bi obuhvatili najznačajnije dostupno izvorno gradivo što se odnosi na represiju i zločine partizanskoga pokreta predvođenog KP Jugoslavije nad poraženim vojnim i političkim protivnicima u Drugome svjetskom ratu, kao i nad onima koje su komunističke vlasti smatrale stvarnom ili mogućom prijetnjom u ostvarenju potpune vlasti u novoj jugoslavenskoj državi.

Dokumenti o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima u Dalmaciji potkraj i nakon Drugoga svjetskog rata prikupljeni u ovoj zbirci nalaze se u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu te u državnim arhivima u Zagrebu, Zadru, Šibeniku, Splitu i Dubrovniku. Uvršteni su i dokumenti iz stranih arhiva, ponajprije iz Vojnoga arhiva Vojnoistorijskog instituta u Beogradu, te dokumenti koji se nalaze u muzejskim zbirkama i privatnom vlasništvu. Od ukupno 318 dokumenata (26 u preslici) prikupljenih u ovoj zbirci, do sada ih je objavljen samo manji broj.

Za Dalmaciju je u historiografiji tek donekle obrađena partizanska i komunistička represija i zločini potkraj Drugoga svjetskog rata i u poraću te su objavljeni dokumenti, uglavnom za dubrovačko i zadarsko područje. U ovoj zbirci pak prikupljeni dokumenti mogu pripomoći razjašnjavanju je li riječ o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinu kao procesu i sustavu ili samo o pojavama, što mnogi zagovaraju.

Osim masovnih i pojedinačnih zločina, većina dokumenata navodi i različite oblike represije – konfiskaciju imovine, masovna protjerivanja, zlostavljanja, mučenja, ponižavanja. Posebno je pitanje pljačka privatne imovine, koju vlasti nisu poticale, ali su je često tolerirale odnosno nisu kažnjavale. Radilo se zapravo o banditizmu u redovima pobjednika, svojstvenom svakom ratu, posebice građanskom. U zbirku je uvršten i manji broj dokumenata koji partizansku i komunističku represiju i zločine ne navode izravno, ali su važni za razumijevanje sveukupnog stanja i ozračja u razdoblju koje prikazujemo.

Prilikom izbora priređivači su nastojali uvrstiti dokumente koji potječu iz svih dijelova Dalmacije.

*

Narodno oslobodilačka vojska Hrvatske/Jugoslavije zauzela je Vis u rujnu 1943. Potkraj 1944., od početka rujna do početka prosinca, NOV Jugoslavije zauzima Dalmaciju: Brač 12. rujna 1944., Korčulu 14. rujna 1944., Hvar 23. rujna 1944., Benkovac 7. listopada 1944., Dubrovnik i Makarsku 19. listopada 1944., Sinj 25. listopada 1944., Split i Metković 26. listopada 1944., Imotski 28. listopada 1944., Zadar 31. listopada 1944., Šibenik 3. studenoga 1944., Drniš 4./5. studenoga 1944. i Knin 4. prosinca 1944. Najslikovitiji prikaz stanja u Dalmaciji potkraj 1944. i početkom 1945. izvještaj je *Drage Desputa*, člana Sudskoga odsjeka Glavnoga štaba NOV i PO Hrvatske od 17. siječnja 1945. Centralnom komitetu KP Hrvatske o radu vojnih sudova i obračunu s

“narodnim neprijateljima” u Dalmaciji: “Za vrijeme mog boravka u Dalmaciji zapazio sam stanovite nepravilnosti od kojih iznosim najglavnije. Povjerenik OZN-e za kninski sektor drug Ilija izjavio mi je, da su oni dobili direktivu, da prilikom oslobađanja uhapsu što više ljudi, jedan dio od tih, koji ispunjavaju potrebne uslove, likvidiraju, a ostali dio puste na slobodu. - U duhu te direktive od Dubrovnika - Knina pa do Zadra likvidiran je stanovit broj ljudi. Od likvidiranih jedan su dio domaći ljudi, a jedan dio zarobljenici naši državljani, koji su bili u zarobljeničkim logorima. Za jedan dio od likvidiranih zatraženo je od naših vojnih sudova da se izrade presude u svrhu objavljivanja, što je i učinjeno. Kod sprovođenja navedene direktive sa strane drugova, koji su je sprovodili, učinjeno je krupnih pogrešaka. Prvo, sve je radjeno vrlo nekonspirativno. Tako su na primjer iz zatvora i zarobljeničkog logora u Splitu odvođeni zatvorenici i zarobljenici u kamionima u grupama različitog broja sa izjavom, da idu u vojsku. Razumije se, da je to bilo vrlo providno i neuvjerljivo, jer nitko ne može vjerovati da će se zatvorenici i zarobljenici ravno iz zatvora ili zarobljeničkog logora voziti u kamionima u jedinice, dok naši borci idu pješice, a s druge strane, kad su porodice likvidiranih počele obilaziti naše jedinice tražeći svoje članove i razumje se nisu ih mogli pronaći, brzo im je postalo jasno što se je s njima desilo. Vrativši se svojim kućama, razumije se da o tome nisu šutile, nego na veliko pripovjedale. Drugo, kod sprovođenja te mjere upotrebljavani su ljudi nedovoljno ozbiljni, što dovoljno dokazuje priloženi prilog komandanta zarobljeničkog logora u Splitu druga Milate, u kojem je iznio uz službeni pečat logora i svoj potpis tačan broj lica, koji su iz logora odvedeni i jačinu pojedinih grupa, uz usmeni komentar, da su ta lica odvedena u podrum neke zgrade gdje su postreljana. Treće, sama justifikacija likvidiranih vršena je bez potrebne opreznosti na vrlo nezgodan način, što kao primjer navodimo slučaj, gdje je jedna grupa iz Drniša strijeljana i bačena u jame a da svi iz te grupe nisu bili ni do kraja ubijeni tako, da su iz jame vikali - majku vam vašu ubijte me do kraja! /To mi je pripovjedao komandant kninskog područja i predsjednik vojnog suda VIII korpusa/: - ili slučaj u Dubrovniku gdje se je justifikacija vršila ne strijeljanjem već su se takva lica klala. To je u Dubrovniku radila jedinica narodne obrane, a ja sam za to saznao od komandira čete narodne obrane. [...]”

*

Osim što je borba koju su hrvatski i jugoslavenski komunisti vodili bila i antifašistička, bio je to u prvome redu revolucionarni rat za uspostavljanje novoga poretka, umnogome po uzoru na boljševičku revoluciju. Revolucija se u Jugoslaviji najprije, u vrijeme Drugoga svjetskog rata, krila iza borbe za narodno oslobođenje i oslobodilačkog rata, pa su svi neprijatelji i suparnici progonjeni pod izlikom da su izdajice i suradnici okupatora. Nakon Drugoga svjetskog rata postupno se počelo govoriti o socijalizmu, otvoreno nakon 1947., i isticati KP Jugoslavije, a protivnike sve više progoniti kao kontrarevolucionare odnosno klasne neprijatelje.

U nakani da se riješi nepoželjnih suparnika u borbi za vlast KPJ/KPH se još tijekom, a posebice potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću služila radom posebnih službi i jedinica NOV-a i PO-a. U poznavanju i razumijevanju partizanske i komunističke represije i zločina potkraj i nakon Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji i Hrvatskoj veoma je važna dokumentacija nastala pri radu postrojbi NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske, organa KP Jugoslavije/Hrvatske i organa unutarnjih poslova (posebice Odjeljenja za zaštitu naroda/OZN-e i Korpusa narodne obrane

Jugoslavije/KNOJ-a), jer su oni pri organizaciji i izvođenju represije i zločina imali presudnu ulogu.

OZN-a pri Povjereništvu narodne odbrane Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije osnovana je 13. svibnja 1944. po zapovijedi predsjednika NKOJ-a i vrhovnoga zapovjednika NOV i PO Jugoslavije Josipa Broza Tita. Zadatak OZN-e bio je politička, sigurnosna, obavještajna i protuobavještajna služba na okupiranom teritoriju Jugoslavije i u inozemstvu te protuobavještajna služba na oslobođenom teritoriju i u vojsci. Načelnik OZN-e za Jugoslaviju bio je general-lajtnant Aleksandar Ranković, a OZN-e za Hrvatsku general-major Ivan Krajačić-Stevo. OZN-a za Hrvatsku počela je djelovati potkraj svibnja 1944., a početkom lipnja 1944. počeli su djelovati i odjeli na operativnim područjima. Potkraj ljeta i početkom jeseni 1944. osnovana su opunomoćstva OZN-e za oblasti i okružja. OZN-a je djelovala u četiri odnosno pet odsjeka: Prvi odsjek bio je zadužen za organiziranje obavještajne djelatnosti u stranim državama i njihovim ustanovama na jugoslavenskome prostoru; Drugi se odsjek bavio organiziranjem protuobavještajne djelatnosti na područjima pod partizanskim nadzorom; Treći odsjek obavljao je protuobavještajnu djelatnost u partizanskim jedinicama i ustanovama; Četvrti odsjek bavio se statističko-tehničkim pitanjima kao što su bile šifre, tajna pisma, fotografije i slično; Peti odsjek osnovan je 3. svibnja 1945. i preuzeo je dio poslova Prvog i Drugog odsjeka, a zadaća mu je bila borba protiv inozemnih obavještajnih službi i nadzor stranih državljana, kao i državljana Jugoslavije "strane nacionalne pripadnosti". OZN-a je djelovala i pri glavnim štabovima, armijama i korpusnim oblastima s istovjetnim ustrojem kao i OZN-a pri NKOJ-u. KNOJ je osnovan 15. kolovoza 1944. s osnovnom zadaćom osiguranja pozadine NOV-a i održavanja reda na oslobođenom teritoriju te "likvidacije četničkih, ustaških, belogardejskih i drugih antinarodnih bandi". KNOJ je bio neposredno podčinjen predsjedniku NKOJ-a i vrhovnom zapovjedniku NOV i PO Jugoslavije J. Brozu Titu, koji je zapovijedao preko načelnika OZN-e. Korpus je u svom sastavu do 15. svibnja 1945. imao sedam divizija. Hrvatska divizija narodne obrane (1. divizija KNOJ-a) osnovana je 5. kolovoza 1944. U svom je sastavu imala pet brigada razmještenih na području Hrvatske. Prva brigada djelovala je na području Banovine, Korduna, Like i Pokuplja, Druga na području Slavonije, Treća na području Hrvatskoga zagorja, Moslavine i Kalnika, Četvrta na području Istre i Gorskoga kotara, a Peta brigada na području Dalmacije.

*

Dokumenti prikupljeni u ovoj zbirci nedvojbeno potvrđuju:

Unatoč u literaturi često navođenim zapovijedima predsjednika NKOJ-a i vrhovnoga zapovjednika NOV i PO Jugoslavije J. Broza Tita/Vrhovnoga štaba NOV i PO Jugoslavije od 6. prosinca 1944. da se "sa svim zarobljenicima ima [se] postupati po međunarodnom pravu" i od 14. svibnja 1945. da se poduzmu "najenergičnije mjere da se po svaku cijenu spriječi ubijanje ratnih zarobljenika i uhapšenika od strane jedinica, pojedinih organa i pojedinaca", brojni događaji potvrđuju da je ubijanje ratnih zarobljenika potkraj i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata bilo sasvim uobičajeno i uglavnom se nije kažnjavalo.

U "Posljednjem pozivu svim zavedenim slugama okupatora" da prijeđu na stranu NOV i PO Jugoslavije od 30. kolovoza 1944., predsjednik NKOJ-a i vrhovni zapovjednik NOV i PO Jugoslavije J. Broz Tito naglašava da će nakon isteka roka oni koji se ne odazovu biti "izvedeni pred ratni sud, suđeni kao izdajnici naroda i kažnjeni

najstrožijom kaznom” te da “nitko ne će sprječavati da kaznimo izdajnike naroda i sluge okupatora”.

Nedvosmislen je i proglas maršala J. Broza Tita/Vrhovnoga štaba NOV i PO Jugoslavije od 8. rujna 1944. upućen svim oficirima, podoficirima i politkomesarima NOV i PO Jugoslavije: “Udarajte nemilosrdno po neprijateljskim kolonama i uništavajte njihovu živu silu. Čim više fašističkih kostiju ostane u našoj zemlji više ćete se odužiti onim bezbrojnim žrtvama koje su pale od zločinačke ruke fašističkih osvajača.” Nakon svega, ne bez razloga, J. Broz Tito spominje 26. svibnja 1945. u svom govoru u Ljubljani “ruku pravde, ruku osvetnicu” koja je dostigla “ogromnu većinu”.

Prema Ženevskoj konvenciji o postupanju s ratnim zarobljenicima iz 1929., koja je u vrijeme događaja o kojima se ovdje raspravlja bila na snazi i koje su se trebali pridržavati i pripadnici NOV-a i POJ/JA čiji je vrhovni zapovjednik bio J. Broz Tito – silom ili dobrovoljno razoružani protivnik više nije neprijatelj, nego ratni zarobljenik i kao takav mora biti pošteđen – ratni zarobljenik ne potpada više pod vlast vojnika ili jedinice koja ga je zarobila, nego države čijoj vojsci taj vojnik odnosno jedinica pripada – ubiti razoružanog protivnika u ratu nije dopušteno i predstavlja zločin, a svako zlostavljanje znači kukavičluk i barbarstvo.

Brojni dokumenti pokazuju očitu razliku između propisanoga i činjenoga. Naime, i dalje je ostala upitna provedba navedenih zapovijedi predsjednika NKOJ-a i vrhovnoga zapovjednika NOV i PO Jugoslavije J. Broza Tita/Vrhovnoga štaba NOV i PO Jugoslavije, koje su najvjerojatnije bile samo za “javnu” i “vanjsku” uporabu, a tadašnje su ozračje i razvoj događaja ostavili dosta slobode i prostora pojedincima na zapovjednim mjestima (očito ne bez znanja najviših vojnih i političkih osoba i ustanova) kako bi se što prije obračunali s mnogim protivnicima i neistomišljenicima novoga sustava.

Jugoslavenski su komunisti, prema staljinističkom uzoru, tijekom Drugoga svjetskog rata sustavno promicali mržnju prema neprijatelju. Milovan Đilas, glasnogovornik stajališta KPJ, piše u listopadu 1942. o “plemenitoj mržnji” prema neprijatelju: “Imati milosti i sažaljenja prema tim krvoločnim zvijerima – zar to ne znači iznevjeriti ono za šta se dižeš u borbi? [...] Sjetite se da je veliki vođ naprednog čovječanstva drug Staljin rekao: neprijatelja se ne može pobijediti dok se ne nauči - mrzjeti ga...”, a znatno radikalnije istupa u veljači 1943. kad poručuje: “Ne prevaspitavajte ih, ne trošite vrijeme, ne nadmudrujte se s njima! Oni znaju što čine. Ubijajte ih kao pse, kako su i zaslužili, osvetite naše nevine žrtve, u zgarište pretvorena sela i gradove! Neka svaki od njih zna da će za zločine biti kažnjen. Budite bez milosti prema rulji kojoj je jedini cilj ubijanje i pljačkanje tuđeg, mukom stečenog dobra! [...]” Mržnju prema neprijatelju jugoslavenski komunisti sustavno promiču i potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću. Očito ne bez razloga, početkom travnja 1945. objavljene su u prijevodu s ruskog najprije u Beogradu knjiga Ilje Erenburga Rat, a nedugo zatim i u Zagrebu knjižica Mihaila Šolohova Nauk mržnje, koje predstavljaju antologijske tekstove “govora mržnje”.

*

Zarobljeničke logore i logore za prisilni rad na području središnje Hrvatske NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske osnivaju odmah nakon uspostavljanja svoje vlasti na pojedinom području već tijekom ljeta i jeseni 1944., što će i poslije, do kraja Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću, biti učestalo i uobičajeno. Odjel za sudstvo ZAVNOH-a u vezi s izradom pravilnika za logore za prisilni rad zatražio je 28. travnja 1944. od Vojno-sudskoga odsjeka Glavnoga štaba NOV i PO Hrvatske da im, budući

da je "već ranije uredio svoje logore i o tome izdao i pravilnik", žurno dostavi svoj pravilnik i podatke o uređenju logora.

Vojni sud VIII. korpusne vojne oblasti NOV Jugoslavije u Splitu izvijestio je 9. siječnja 1945. Vojno-sudski odjel Glavnoga štaba Hrvatske da se od početka prosinca 1944. pristupilo "organizaciji samostalnih sudskih zatvora. Danas sva područna vijeća imaju svoje samostalne zatvore. [...] Pitanju organizacije kažnjeničkih logora posvetili smo također potrebitu pažnju, jer do sada postojeća organizacija nije zadovoljavala. Buduća organizacija zamišljena je ovako: Za čitavo područje postojat će tri logora i to: u Splitu, Zadru i Kninu. U Splitu će kaznu prisilnog rada izdržavati lakši osuđenici, dok će u Zadru kaznu izdržavati teži osuđenici na prisilan rad. [...] U Kninu će kaznu izdržavati žene-osuđenici, kao i maloljetnici. [...] Kako se iz prednjeg razabire pitanje logora u našem sektoru bit će potpunoma uređeno onako kako to odgovara svrsi i ciljevima kazne. Da bi ovaj posao mogao biti što bolje i što prije dovršen, imenovan je pri ovom sudu i poseban referent za kažnjeničke logore."

Jedna od najvažnijih nadležnosti koju su u proljeće 1945. dobili organi za unutarnje poslove bilo je pravo da ljude upućuju na prisilni rad bez odluke suda. Tu su nadležnost zadržali odjeli za unutarnje poslove narodnooslobodilačkih odbora i nakon Drugoga svjetskog rata. Kažnjeničke logore, u koje su upućivali osumnjičenike na temelju odluka upravnih i vojnih vlasti i osuđenike osuđene na prisilni rad i težak prisilni rad, mogle su osnivati pozadinske vojne vlasti odnosno komande područja uz odobrenje Glavnoga štaba NOV i PO Jugoslavije/Jugoslavenske armije. Kažnjeničke logore za prisilni rad osiguravala je vojska odnosno KNOJ. Osnovani su i posebni kažnjenički logori za prisilni rad koji su bili pod isključivom upravom OZN-e. Tek potkraj ljeta 1945. nadležnost nad kažnjeničkim logorima za prisilni rad od vojnih su vlasti preuzeli unutarnji poslovi.

Potkraj 1944. i početkom 1945. u Hrvatskoj na područjima pod partizanskom vlašću postoje tri vrste partizanskih logora: zarobljenički logori (pri svakoj komandi područja), kažnjenički logori i logori za internaciju. Kažnjeničkim logorima rukovodi neposredno OZN-a III. Kažnjenički su logori pod komandom Korpusne vojne oblasti i Vojnoga suda, a logori za internaciju pod rukovodstvom su OZN-e II. Na području Hrvatske do 30. travnja 1945. osnovano je 19 partizanskih zarobljeničkih logora i u njima se nalazilo oko 80 000 zarobljenika koji su bili u nadležnosti Glavnoga štaba NOV i PO Hrvatske/Generalštaba za Hrvatsku. Predsjednik NKOJ-a i vrhovni zapovjednik JA maršal J. Broz Tito tek je 30. lipnja 1945. izdao zapovijed da se kod svake armije ustanovi Odsjek za ratne zarobljenike. Prije toga postupanje sa zarobljenicima bilo je, očito, samovoljno i neujednačeno. Odjel za ratne zarobljenike Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije bio je od tada nadležan za ratne zarobljenike i logore u Jugoslaviji.

Nakon završetka ratnih djelovanja i na području Dalmacije osnovani su u svim većim mjestima zarobljenički logori. Većina zarobljenih u završnim ratnim djelovanjima u Hrvatskoj i Sloveniji upućena je tijekom svibnja 1945. preko Slavonije i Srijema u zarobljeničke logore u Vojvodini i Srbiji. Naime, ratni zarobljenici Hrvati, pripadnici Oružanih snaga NDH, ali i većina drugih ratnih zarobljenika, uglavnom su prebačeni u logore izvan Hrvatske, u Vojvodinu.

Prema izvještaju Dimitrija Georgijevića, opunomoćenika OZN-e za Jugoslaviju, od 12. lipnja 1945., upućenom Aleksandru Rankoviću, načelniku OZN-e Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije, u Hrvatskoj se u logorima ukupno nalazi 50 175

zarobljenika Nijemaca. Znatno je broj njemačkih zarobljenika i u logorima na području Dalmacije, koji su ovdje ostali na prisilnom radu. Mnogobrojni zarobljenički logori ubrzo su ukinuti, a u preostalima je smanjen broj zarobljenika. Početkom 1947. na području Dalmacije zarobljenički su logori u Splitu (logor br. 125), Kninu (logor br. 128) i Zadru (logor br. 129).

Znatno je broj ratnih zarobljenika Hrvata, u prvom redu domobrana, pušten je iz logora na slobodu na temelju Ukaza Predsjedništva AVNOJ-a o općoj amnestiji i pomilovanju donesenog 3. kolovoza 1945. (koji je stupio na snagu objavljivanjem u Službenom listu Demokratske Federativne Jugoslavije 5. kolovoza 1945., a objavljen je i u Slobodnoj Dalmaciji, Glasniku Jedinственog narodno-oslobodilačkog fronta Dalmacije 8. kolovoza 1945.).

Potkraj 1945. bilo je u zarobljeničkim logorima u Jugoslaviji ukupno 355 785 ratnih zarobljenika, od toga 114 000 "Jugoslavena", očito najviše Hrvata. Predsjednik NKOJ-a i vrhovni zapovjednik JA J. Broz Tito naredio je 8. rujna 1945. raspuštanje radnih bataljuna hrvatskih i slovenskih domobrana i njihovo puštanje na slobodu, a zatim 2. ožujka 1946. i otpuštanje "iz logora lica jugoslovenske narodnosti – pripadnici neprijateljskih vojnih formacija, osim onih protiv kojih je proveden krivični postupak". U međuvremenu su od završetka ratnih djelovanja u svibnju 1945. u zarobljeničkim kolonama, prolaznim logorima i zarobljeničkim logorima te na prisilnome radu ubijene ili umrle tisuće vojnika. To potvrđuju i slikovito prikazuju i dokumenti za Dalmaciju.

*

Tijekom Drugoga svjetskog rata KP Jugoslavije/Hrvatske i partizanski pokret izričito su tvrdili kako im je strano nasilje i nezakonitost. U poslijeratnoj Jugoslaviji komunističke vlasti iskazuju iste stavove. Nasuprot tomu, mnogobrojni događaji opisani u dokumentima prikazuju znatno drukčije stanje.

Represija i zločini nad poraženima i neprijateljima činjeni su na temelju donesenih odluka, uredaba i zakona ili izravnog ili neizravnog naloga sudionika partizanskoga pokreta i članova KP Jugoslavije. No istodobno su česta pojava i izvansudske represije i zločini. Odnos vlasti, od najviših do najnižih razina, prema samovoljnim represijama i zločinima na temelju osobnih, političkih ili nacionalnih razloga posljedica je i ratnog i revolucionarnog ozračja u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Nekažnjavanje počinitelja proizlazilo je i iz nemoći vlasti zbog masovnosti takvih djela i velikog broja onih koji su ih činili, ali često i zbog nezainteresiranosti vlasti, jer počinitelji su ipak "naši", a žrtve su ionako "njihovi".

Drago Desput, član Sudskoga odsjeka Glavnoga štaba NOV i PO Hrvatske u izvještaju od 17. siječnja 1945. Centralnome komitetu KP Hrvatske o radu vojnih sudova i obračunu s "narodnim neprijateljima" u Dalmaciji navodi: "Pod kraj studenoga mjeseca prošle godine organima odsjeka za zaštitu naroda izdata je nova direktiva po kojoj oni više nemaju ovlaštenje da vrše likvidaciju bez suda, osim naročitih izuzetaka. Usprkos toga na nekim sektorima organi OZN-e nisu se te direktive pridržavali. Navodim slučaj u Sinju, gdje je tamošnja OZN-a u momentu svog rasformiranja likvidirala, koliko je poznato, 6 ljudi iz Sinja i okolice, a da za to nije postojao nikakav razlog; - ili slučaj u Kninu gdje je tamošnja OZN-a iza dobivene nove direktive likvidirala najprije 13, a poslije 1 osobu, sve iz Knina i okolice Knina, a htjela je likvidirati i još 17 zarobljenika naših državljana, koji su u većini služili u 'tigar' diviziji, a da ih prije toga nisu uopće saslušali pa ni ispitali najosnovnije podatke. [...] U Zadru se je OZN-a pridržavala prakse likvidacije bez suda sve do

pre 10-15 dana uz izjavu, da nema povjerenja da bi takove sud osudio na smrt. U Biokovskom području je također OZN-a likvidirala oko 20-25 osoba nakon primitka nove direktive, a bez ikakvih posebnih razloga. Nadalje na našoj konferenciji svih predsjednika sudskih vijeća i sudskih organa izvjestio me je istražitelj vijeća kod biokovskog područja da tamošnji opunomoćenik OZN-e sadistički muči ljude, a onda traži od suda da se isti moraju osuditi bez obzira da li im se krivnja ustanovi ili ne, jer bi bilo vrlo nezgodno da ih se pusti na slobodu nakon što su tako istučeni. Kao primjer naveo mi je slučaj dviju žena, seljakinja, koje je isti organ OZN-e najprije strahovito istukao, a onda im nije dao vode za piti tako, da su bile prisiljene piti svoju vlastitu mokraću; - ili slučaj iz splitskog područja, odnosno sudskog vijeća u čiji su zatvor dopraćene dvije žene iz komande mjesta Kaštela gdje su bile zlostavljane - palili su im noge itd. - a za koje se u toku postupka ustanovilo, da nisu gotovo ništa krive i trebaće ih osloboditi. [...] Na završetku navodim izjavu opunomoćenika OZN-e XIX divizije, koji mi je kazao da mu opunomoćenik OZN-e zadarskog područja šalje u jedinicu ljude s napomenom da ih se u jedinici na zgodan način likvidira, jer da je nemoguće izvesti ih pred narodni sud pošto ga sud ne bi osudio na smrt.”

Na Prvom savjetovanju načelnika i rukovoditelja OZN-e za Hrvatsku u srpnju 1945. načelnik OZN-e za Hrvatsku general-major Ivan Krajačić-Stevo govori o OZN-i kao “pomoćnom organu komunističke partije” (“Svi članovi OZN-e su ujedno i članovi Partije. Oni moraju da misle politički, ne da naprave aparat agenata i žandara, nego da budemo zbilja pomoćni aparat partije, koja ima ugleda u svijetu.”).

Javni tužitelj FD Hrvatske ukazuje 14. srpnja 1945. javnom tužitelju DF Jugoslavije na niz poteškoća nastalih uz ostalo i samovoljom JA, OZN-e, Narodne milicije i raznih tijela “narodnih” vlasti, koji su “u danima velikih zarobljavanja, a i poslije, naredjivali i dopuštali ubijanje bez suda, javno ili čak po nekim neodgovornim elementima nevine ljude, ubijene ostavljali skoro nezakopane i sl. [...]”.

Takvi događaji, ipak, nisu bili kratkotrajni. OZN-a za Hrvatsku izvijestila je 22. prosinca 1945. Okružno odjeljenje OZN-e Dubrovnik: “U posljednje vrijeme ima slučajeva najgrublje samovolje u pogledu obračunavanja sa tako zvanim neprijateljskim elementima u pozadini. Na rjetke slučajeve da se bez ikakve ili na osnovu vrlo površnog provjeravanja streljaju seljaci na licu mjesta. Zbog streljanja na desetke seljaka za ovakav način na sektoru Viteza iz straha se odmetnulo iz svojih kuća 60 drugih. To je samo jedan primjer. Ove nepravilnosti čine ne samo pojedine jedinice sa specijalnim zadacima čišćenja terena od bande nego najčešće čine pojedini borci ili više njih. A što je najgore to čine i naši vojni rukovodioci.”

Okružni komitet KP Hrvatske za Knin u izvještaju od 16. ožujka 1944. Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju spominje “slabi postupak” postrojbi NOV-a i POJ-a na području Vrlike, navodeći da su postrojbe XX. divizije “u jednoj akciji bezobzirno uzimale sve do čega su došli, streljali zarobljenike koji nisu pucali, nego čekali naše borce”.

Ubijanje zarobljenika bilo je, očito, uobičajeno. Štab 3. brigade XX. divizije NOV Jugoslavije u operativnom izvještaju od 4. lipnja 1944., Štabu XX. divizije NOVJ-a o akciji na Aržano (Imotski) dana 27./28. svibnja 1944., navodi da su u borbi ubili “preko 200 neprijateljskih vojnika, zarobili 130 od kojih su naknadno svi likvidirani, sem 4 za koje se ustanovilo da nisu ustaše i da mogu ostati u redovima NOVJ”.

Opunomoćstvo OZN-e kninskoga područja izvijestilo je 27. studenoga 1944. OZN-u za oblast VIII. korpusa NOVJ-a o stanju na njihovu području u vrijeme i neposredno nakon “oslobođenja” navodeći i mnogobrojne nepravilnosti u odnosu prema ratnim

zarobljenicima i stanovništvu, primjerice da je “Štab III. bataljona Knin. Part. odreda upadom u Vrbnik streljao [je] 7 četnika koje su bili zarobili, oduzimali im stvari i zadržavali za sebe i oduzimali blago našim simpatizerima na svoju ruku, što je na Narod ostavilo lošu sliku, a naročito na četnike koji su namjeravali da pređu na stranu NOV postali su Komandant i Komesar ovog bataljona strah i trepet. Vojnici iz XI brigade XXVI Divizije svojim upadom u Kosovo zapalili su nađenu Srpsku zastavu. Na zastavi su bila utisnuta slova C.C.C.C. što je na Narod vrlo nepovoljno djelovalo. Vjerojatno da se ovo odrazilo i na sam Drniš, jer Srbi Drniša nisu htjeli da izvjesse Srpsku zastavu prigodom ulaska naše vojske u Drniš, a bilo je slučajeva da su Srbi izvješavali i Hrvatsku zastavu.”

Masovne likvidacije “neprijatelja” tijekom 1944. i 1945., čiji su brojni primjeri poznati i za Dalmaciju, izvođene su očito na temelju prethodnih odluka najužeg partizanskog/partijskog vodstva. Iako dosad nije utvrđeno postojanje dokumenata/odluka Glavnoga štaba NOV i PO Jugoslavije/Generalštaba JA, CK KP Jugoslavije o načinu uklanjanja ne samo “ratnih zločinaca” i “narodnih neprijatelja”, nego i ideoloških i političkih suparnika ili protivnika, što brže i bez previše skrupula (pitanje je jesu li takve odluke ikada i donesene u pisanom obliku), dokumenti prikupljeni u ovoj zbirci upućuju na navedenu mogućnost.

Dokumenti iz različitih krajeva Dalmacije svjedoče o masovnim likvidacijama provođenima od raznih postrojbi i ustanova NOV i PO Jugoslavije, koje se ne bi mogle događati u takvom broju bez “direktiva” najvišeg rukovodstva ili barem njegova prešutnog odobravanja. U pojedinim pak slučajevima moguća je i nemoć struktura vlasti u zaustavljanju i sprečavanju odmazde.

U sagledavanju partizanske i komunističke represije i zločina tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću nezaobilazni su popisi osoba koje su, po različitim sumnjama i optužbama, likvidirali NOV i PO Jugoslavije/JA, ponajprije OZN-a. Prvi takvi popisi nastali su u Dalmaciji već u vrijeme Drugoga svjetskog rata. Ponajprije je riječ o popisima koji su nastali tijekom konfiskacije imovine “narodnih neprijatelja” i “ratnih zločinaca”.

Posebno su slikovite “Crne knjige”, popisi osoba koje treba pretežito likvidirati, a imovinu konfiscirati. Tako je primjerice Kotarski NOO Makarska odnosno Kotarski KP Hrvatske Makarska tijekom ljeta 1944. prikupio, tj. dobio podatke za Donja Brela, Gornja Brela, Drašnice, Igrane, Tučepe, Veliko Brdo, Živogošće (“Popis reacionera u kotaru Makarska”), za općinu Duge Njive (“Crna knjiga”) i za općinu Gradac (“Crna knjiga o zločinima okupatora i njihovih pomagača u opć. Gradac”).

Odjeljenju Uprave državne bezbjednosti za Dalmaciju – IV. odsjek u Splitu, u travnju i svibnju 1948. dostavljeni su popisi osoba koje su likvidirali NOV i PO Jugoslavije/JA tijekom Drugoga svjetskog rata te u neposrednom poraću, najučestalije tijekom 1944. i 1945., po kratkom postupku bez presude i(li) nakon presuda. Sačuvani su i dostupni popisi likvidiranih koje su Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju – IV. odsjek u Splitu dostavili Opunomoćstvo UDB-e za kotar Benkovac, Opunomoćstvo UDB-e za kotar Makarska, Opunomoćstvo UDB-e za kotar Sinj, Opunomoćstvo UDB-e za grad Šibenik, Opunomoćstvo UDB-e za kotar Dubrovnik, Opunomoćstvo UDB-e za grad Zadar, Opunomoćstvo UDB-e za kotar Imotski i Opunomoćstvo UDB-e za kotar Brač.

Sačuvani i dostupni popisi likvidiranih osoba tijekom Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću koje je načinila OZN-a/UDB-a, iako nepotpuni i s greškama, više su negoli slikoviti i dostatni pokazatelji o razmjerima obračuna sa stvarnim i pretpostavljenim neprijateljima, i na području Dalmacije.

Masovne i pojedinačne likvidacije provode pripadnici partizanskih postrojbi i ustanova, prije svega pripadnici OZN-e i KNOJ-a. Naredbodavci i izvršitelji, svjesni nelegalnosti takvih postupaka, nastoje provesti likvidacije “konspirativno”. Posebno je velik broj likvidiranih osoba u neposrednom poraću.

Nakon ulaska NOV i PO Hrvatske/Jugoslavije u Dubrovnik 18. listopada 1944. i preuzimanja vlasti na dubrovačkome području, na Orsuli je u noći između 19. i 20. listopada 1944. ubijeno 11 osoba, pretežito Konavljana, a nekoliko dana poslije, 25., 26. i 27. listopada 1944., na Daksi su ubijene 44 osobe iz Dubrovnika i okolice. No masovna gubilišta Dubrovčana bila su potkraj listopada 1944. i na drugim mjestima, primjerice na groblju Boninovu.

Presude za ubijene često su se pisale naknadno, a suđenja i sudovi su se izmišljali. Ogledni je primjer takvih slučajeva Dubrovnik i dubrovačko područje.

“Indeks suđeni[h] lica” koji objavljujemo u ovoj zbirci abecedni je imenik, po prezimenima, osoba s dubrovačkoga područja koje je NOVJ/JA osudila na vremenske kazne lišavanja slobode ili na smrt i osoba koje je NOVJ/JA ubila bez sudskog postupka u vremenu od 1942. do 1945. Prve su upisane osobe koje su partizani ubili u Dubrovniku nakon 18. listopada 1944., naime likvidirani na Daksi i Boninovu, slijede osobe koje su partizani odveli na Korčulu i tamo ubili, zatim osobe koje su partizani ubili na Pelješcu od 1942. nadalje, i naposljetku osobe koje je NOVJ/JA osudila na vremenske ili smrtno kazne nakon 18. listopada 1944. No iz “Indeksa suđeni[h] lica” se ne može uvijek utvrditi kome se stvarno sudilo, i na kojem sudu, pa je zatim ubijen, a tko je ubijen po kratkom postupku bez sudske presude. Usporedbom s drugim izvorima jasno je da “Indeks suđeni[h] lica” nije potpun, štoviše, da je znatno manjkav. Ipak, “Indeks suđeni[h] lica” zanimljiv je i važan izvor podataka o osobama s dubrovačkoga područja koje je bez sudskoga postupka ili nakon sudskih presuda likvidirala NOVJ/JA.

Prema svim pokazateljima, prvih mjesec dana od ulaska NOV i PO Hrvatske/Jugoslavije u Zadar, tijekom studenoga i prosinca 1944., OZN-a je “kratkim postupkom” likvidirala više od 70 osoba, što znatnim dijelom potvrđuje i UDB-in popis.

Obračun s “narodnim neprijateljima” jednakom se žestinom provodio na području cijele Dalmacije, i u gradovima i u manjim sredinama.

Vodice, Mala Moskva, kako su ih po imenu komunističke partijske ćelije osnovane 1924. nazivali i prije Drugoga svjetskog rata i u poraću, a komunistički vlastodršci isticali kao uzor ostalim mjestima na području Oblasti Dalmacije, primjer su komunističke represije i zločina u malome dalmatinskom mjestu.

Naime, zbog koncentracije dvije trećine komunista šibenskoga kotara u Vodicama i okolici, odlukom Okružnoga komiteta KP Hrvatske sredinom 1941. stvara se Sektor Vodice kojemu se pripajaju dijelovi područja skradinske i stankovačke općine te poslije sektorski komitet KPH Zlarin. Tijekom 1942. “Vodička Trupna” postaje najveća partizanska baza u sjevernoj Dalmaciji i raskrsnica glavnih partizanskih veza i komunikacija te sjedište sektorskog, općinskog i mjesnog komiteta KP, općinskog NOO-a, SKOJ-a, AFŽ-a i pozadinskih službi. U Vodicama je u rujnu 1943. osnovana i Komanda mjesta Vodica, KNOO Vodice i Okružni NOO Šibenik, koji je ondje djelovao do kraja listopada 1943. kad je prebačen u Bukovicu. Potkraj 1944. i tijekom 1945. Vodice postaju jedno od glavnih uporišta promidžbe i agitacije komunističke vlasti u Dalmaciji. Stoga je i obračun s “narodnim neprijateljima” u Vodicama i neposrednoj okolici bio sustavan. No neposredno prije oslobođenja oni koji su bili nepoćudni komunistima većinom su izbjegli iz Vodica i okolnih mjesta i tako privremeno odgodili

fizičku represiju. Naselja uz more na području kotara Vodice pretrpjela su nakon oslobođenja nešto blažu komunističku represiju, kao što su bila odvođenja na prisilni rad, prisilna mobilizacija u NOV i PO Jugoslavije/JA, često i maloljetnika, konfiskacija imovine te pojedinačne likvidacije “narodnih neprijatelja”. Neka su pak naselja u zaleđu kotara Vodice nakon oslobođenja pretrpjela teški komunistički teror. O tome slikovito svjedoče i dokumenti objavljeni u ovoj zbirci.

*

Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (skraćeno nazivana i Zemaljska komisija za ratne zločine, odnosno ZKRZ) napominje svim podređenim tijelima 1. rujna 1944. da za “zločine treba da odgovara samo onaj, koji je taj zločin počinio ili pomogao” te da “nevine sud narodni neće i ne može kažnjavati” jer “naša narodna vlast je pravedna”. No, bez obzira na ovakve fraze, “revolucionarna pravda” prema poraženima i neprijateljima često je u Jugoslaviji, kako to i inače biva u revolucijama, bila istovjetna s najobičnijom odmazdom.

Potkraj studenoga 1944. OZN-i je izdana “direktiva po kojoj oni više nemaju ovlaštenje da vrše likvidaciju bez suda, osim naročitih izuzetaka”, no većina dokumenata svjedoči da najmasovnije likvidacije izvode upravo pripadnici OZN-e ili se izvode po njihovim naredbama i nakon ove “direktive”. Na Prvom savjetovanju načelnika i rukovoditelja OZN-e za Hrvatsku u srpnju 1945. general-major Ivan Krajačić-Stevo u završnoj riječi napominje: “Drugovi, prestanite konačno sa likvidacijom!” I. Krajačić-Stevo to ne objašnjava činjenicom da su takvi postupci zločin, nego zbog uznemirenosti u narodu.

Nedvojbeno, masovne i pojedinačne likvidacije bile su nelegalne i prema općim civilizacijskim, a i domaćim i međunarodnim zakonima. Ubijanja bez suđenja i utvrđivanja individualne krivnje nerijetko se izvode na neprimjeren i okrutan način, katkada uz sadističko uživljanje nad žrtvama.

Posebice beskompromisno i nemilosrdno nova se jugoslavenska komunistička vlast obračunala preko OZN-e (poslije UDB-e) s tzv. križarima (pripadnici poraženih Oružanih snaga NDH, koji su bili većinom ustaše, a mnogo manje domobrani ili Hrvati pripadnici postrojbi Wehrmachta i Waffen-SS-a, ali i članovi ustaškoga pokreta izvan vojnih postrojbi, koji su u poraću osnivali gerilske skupine koje su se borile protiv nove komunističke vlasti radi obnove NDH ili su se skrivali zbog straha od odmazde, kao i oni koji su dezertirali iz JA i oni koji su izbjegavali mobilizaciju). Slično se dogodilo i s četnicima, koji su u poraću nastavili borbu protiv komunističkoga sustava u Jugoslaviji. Kao i drugdje na području Hrvatske, i u Dalmaciji je pojava križarstva potkraj 1944. i početkom 1945. izravna posljedica pobjede NOV i PO Jugoslavije/JA te uspostave nove “narodne” vlasti.

Uz Hrvatsku seljačku stranku i njezine pristaše, najznačajnija oporbena snaga novom sustavu na udaru vlasti u središnjoj Hrvatskoj bila je Katolička crkva, komunistima svjetonazorski nepoćudna i opasna jer je okupljala sve protukomuniste i općenito stanovništvo, o čemu svjedoče brojni događaji i dokumenti.

Na savjetovanju oblasnih političkih sekretara KP Hrvatske za Dalmaciju 6. veljače 1945. Vladimir Bakarić, sekretar CK KP Hrvatske, ističe: “Popovi su nam neprijatelji. Katolička crkva je pripremala i odgajala sve što je ustaško i nezdravo u narodu. Pristupanje popova pojedinaca u Front je posljedica snaga masa. U borbi s njima moramo biti oprezni i vanjska hajka protiv njih nije oportuna. Vatikan je moćna snaga. Ali to nikako ne znači, da ćemo dozvoliti pomirljivost prema njima

ili da ćemo u Fronti trpiti mir jer to bi bilo rušenje jedinstva. Budno paziti svaki njihov korak i tražiti intervenciju Fronte. Neka sam narod, neka svaki naš čovjek raskrinkava i udara po njihovim smicalicama, neka ih tjera kad dodju da unašaju nemir i ruše jedinstvo.”

U boljem položaju u Dalmaciji, i drugdje u Hrvatskoj i Jugoslaviji, nije bila ni Pravoslavna crkva. Na istom savjetovanju, 6. veljače 1945., predstavnik KP Hrvatske iz Zadarskoga okruga ustvrđuje: “Na ovom okrugu popovi su ranije bili ustaški i četnički organizovani. Sada se služe nekim vjerskim parolama, koje prevedeno na pravi smisao znače harangiranje protiv naše borbe.” Sekretar KP Hrvatske Kninskoga okruga pak naglašava: “Pravoslavni popovi su četnički raspoloženi i ne ulaze u Front. Oni koji su ušli daju takve izjave koje nam samo štetuju. Kad se pravoslavni popovi snadju i ožive od ošamućenosti, vjeruje[m] da će se pokušati organizirati.”

Major Zvonko Komarica, šef Opunomoćenništva Hrvatske divizije KNOJ-a, u izvještaju od 5. srpnja 1945. naglašava: “U jedinicama Hrvatske Divizije Narodne Odbrane političko stanje danas nije zadovoljavajuće. [...] Pitanje bratstva i jedinstva u većem dijelu naših jedinica nije zadovoljavajuće. Na pr. u V. brigadi komandir čete Suša Ilija nakon streljanja trojice četnika izjašnjava se otvoreno, da će on kad dodje u hrvatsko selo Jasenice popaliti sve kuće. Česta je pojava da borci Srbi samoinicijativno zlostavljaju a po naredbi sa oduševljenjem streljaju krivce hrvatske narodnosti, a isto tako Hrvati krivce srpske narodnosti.”

Očito su novim komunističkim vlastima u Hrvatskoj/Jugoslaviji velike poteškoće svojim neodgovornim postupcima stvarala i njihova tijela vlasti, osobito Narodna milicija i OZN-a, u kojima je raširena pojava najobičnijeg kriminala, a nerijetko i šovinizma.

U poslijeratnom vremenu, u sustavu Ministarstva unutarnjih poslova, milicija je trebala osiguravati red i mir, obranu od odmetničkih skupina, utvrđivanje kaznenih postupaka i izvršavanje kazni, a istodobno je provodila represiju i počinila brojne zločine nad stanovništvom. Javni tužitelj DF Hrvatske ukazuje 14. srpnja 1945. javnom tužitelju DF Jugoslavije na niz poteškoća nastalih, uz ostalo, i samovoljom JA, OZN-e, Narodne milicije i raznih tijela vlasti, te navodi kako je, u nekim područjima Hrvatske, u Narodnu miliciju “ušao u najvišem postotku ološ, koji [...] čini zločine pljačke, ubijstava i sl.”.

Kako su se uhićenja i privođenja osumnjičenih osoba javnim tužiteljstvima obavljala preko OZN-e i Narodne milicije, nije teško naslutiti na koji se način provodila “narodna vlast” i zakonitost.

*

U početku Drugoga svjetskog rata partizansko je pravosuđe djelovalo na revolucionaran način bez nekih ustaljenih oblika. Nije naime bilo jedinstvenih propisa o organizaciji vojnih sudova, njihovoj nadležnosti i djelatnosti. Međutim, rukovodeći se istim ciljem izraženim u krilatici “Smrt fašizmu – sloboda narodu!”, vojni su sudovi kao revolucionarna tijela jedinstveno ostvarivali svoju namjenu, smatrajući da “treba osuditi sve ono što nanosi štetu interesima naroda i narodnooslobodilačke borbe”.

Revolucija je podrazumijevala, štoviše tražila žrtve. Stvarna ili izmišljena, preširoko definirana suradnja s okupatorom bila je izvanredan instrument za uklanjanje klasnih i političkih neprijatelja. Neodređenost kaznenih djela u Uredbi o vojnim sudovima, kao i drakonski sustav kazni i zaštitnih mjera, koje nisu bile propisane za pojedina djela, nego je sudovima koji su bili potpuno pod kontrolom KP Jugoslavije bilo prepušteno da

procijene i odrede kaznu za svaki pojedini slučaj, otvarali su mogućnost zloporabe. Kao narodni neprijatelj mogao je biti optužen gotovo svatko tko je vlastima bio nepoželjan i neprihvatljiv. Naime, Uredba o vojnim sudovima Vrhovnoga štaba NOV i PO Jugoslavije od 24. svibnja 1944. nije predviđala određene kazne za pojedina djela, pa je sudovima omogućavala da u svakom slučaju primijene kaznu koja je odgovarala “konkretnoj društvenoj opasnosti djela i učinioca”. Prvih mjeseci nakon Drugoga svjetskog rata Uredba o vojnim sudovima bila je jedini kaznenopravni temelj za suđenje, a vojni su sudovi bili nadležni za sva važnija kaznena djela.

O većini presuda, osobito onih na smrt, koje su donijeli vojni sudovi pri partizanskim postrojbama malo je sačuvanih dokumenata i podataka. No iz tih je dokumenata vidljivo da su se često izricale smrtne presude za koje nije bilo pravoga razloga. Takav je postupak omogućavao i nedostatak potrebnih i valjanih zakona i uputa. Pred vojnim je sudovima kazneni postupak u pravilu bio skraćen, tajnovit i često bez odvjetnika, a presude su se u pravilu odmah izvršavale. U kaznenom postupku, posebno pred vojnim sudovima, “priznanje” okrivljenika smatrano je krunskim dokazom.

Iako je Uredba o vojnim sudovima značila napredak u vojnom sudstvu, i dalje je pri izvođenju presuda dolazilo do kršenja osnovnih pravnih načela te nerijetko, kao i prije, do samovolje pojedinaca. Sve do donošenja Zakona o vojnim sudovima od 24. kolovoza 1945. vojni su sudovi bili nadležni za najvažnija kaznena djela bez obzira na to je li počinitelj bio vojna ili civilna osoba. Od tada se vojni sudovi ograničavaju na vojne osobe i ratne zarobljenike odnosno na sve “koji slabe narodnu obranu i odaju vojne tajne”. No prelazak s vojnog na redovno sudstvo i prijenos nadležnosti nad logorima i zatvorima na Ministarstvo unutarnjih poslova nisu ograničili ovlasti OZN-e, koja je zadržala isključivu nadležnost nad istragom političkih zločina, nad političkim osumnjičenicima i njihovim uhićenjem. Uz to su vojska i OZN-a do proljeća 1946. zadržale i nadležnost nad ratnim zarobljenicima.

U Hrvatskoj/Jugoslaviji komunisti su i u neposrednom poraću zadržali sve formalne oblike demokratskoga sustava te su i zakonodavna tijela bila izabrana na izborima. Međutim, ta su tijela i na državnoj i na lokalnoj razini bila administrativni instrumenti KP Jugoslavije. Ni Ustav FNR Jugoslavije iz siječnja 1946. nije pružio nikakav temelj za neovisnost zakonodavstva i sudstva. U Jugoslaviji je u razdoblju “narodne demokracije” poštivanje temeljnih ljudskih prava i sloboda bilo vlastima manje ili više strano, jer je pojedinac bio podređen interesima države. Temeljni objekt pravne zaštite postala je država, a ne vlasništvo i prava čovjeka i građanina.

U sustavu revolucionarnog sudstva i vojni i civilni sudovi dobili su posebnu ulogu, koja je u Jugoslaviji, i Hrvatskoj, došla do izražaja osobito u neposrednom poraću u mnogobrojnim političkim, i montiranim, sudskim procesima. U Jugoslaviji je politička kaznena represija bila najoštrija u prvim godinama nakon Drugoga svjetskog rata, kada je Komunistička partija preuzela vlast i istodobno potpuni nadzor nad pravosuđem.

U Jugoslaviji, kao i u ostalim zemljama “narodne demokracije”, jedan od glavnih oblika pritiska na neistomišljenike bio je umnažanje državnih neprijatelja i njihova upotreba za promidžbu u cilju jačanja unutarnje kohezije, otpora “imperijalizmu” i potpore “narodnim vlastima” kao braniteljima teritorijalnoga suvereniteta i legitimnog društvenog uređenja. Tako su na sudskim procesima jedni označeni kao kolaboracionisti, a drugi kao narodni neprijatelji, špijuni i saboteri u korist neke strane sile.

Rukovodstvo partizanskoga pokreta istodobno s osnivanjem tijela “narodnih vlasti” oblikuje i novi pravni sustav u Hrvatskoj. Novi pravni propisi i načela koje je donio

ZAVNOH, posebice njegov Odjel pravosuđa, utvrdili su osnovna “revolucionarna” načela sudskoga sustava u Hrvatskoj tijekom Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću. Odluka Predsjedništva ZAVNOH-a o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 24. travnja 1945., kao i nešto kasnije donesen Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države od 25. kolovoza 1945., konačno su utanačili kako zaštititi “osnovne tekovine NOB-e”.

Zadaća sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj bila je da sude suradnicima i simpatizerima okupatora, odnosno pomagačima okupatora koji nisu pripadali kategoriji izdajica i narodnih neprijatelja. Uopćen popis djela prema Odluci o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj dopuštao je sudovima da kažnjavaju i tzv. pasivnu kolaboraciju. Kako u času počinjenja djela, koja su suđena prema Odluci o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, nisu postojali zakoni kojima je predviđeno kažnjavanje djela koja su “vrijeđala osjećaj nacionalne časti”, kršilo se pravno načelo *nullum crimen sine lege*, to jest da ne postoji ni krivnja ako zakonom neko djelo nije propisano kao kažnjivo. Ni Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države, kao uostalom ni jugoslavensko kazneno zakonodavstvo u tom razdoblju, nije sadržavao temeljna kaznenopravna načela demokratskih država, prije svega načela *lex certa* i *nullum crimen sine lege*.

U Hrvatskoj su sudovi za zaštitu nacionalne časti osnovani Odlukom Predsjedništva ZAVNOH-a od 24. travnja 1945., a djelovali su do 8. rujna 1945., kada su ukinuti Zakonom o izmjenama Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj. Sudovi za zaštitu nacionalne časti osnovani su, kao privremeni sudovi, sa zadaćom da presuđuju o deliktima protiv nacionalne časti. Naime, kazni su privođeni počinioci takvih djela koja su vrijeđala nacionalnu čast suradnjom s okupatorom u ma kojem pogledu, ako učinjena djela nisu označavala počinioca kao ratnog zločinca ili narodnog neprijatelja u smislu propisa Uredbe o vojnim sudovima.

Sudovi za zaštitu nacionalne časti zapravo su bili revolucionarni sudovi protiv imućnijih građana i privatnoga vlasništva, a cilj njihova djelovanja bilo je stvaranje državnoga sektora pod izravnim nadzorom vlasti. Osuđeni su najčešće, osim vlasništva, izgubili i građanska prava. Na taj su način komunisti isključili iz gospodarstva i politike bogatije i poduzetnike.

Prema Odluci o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj predviđene kazne za počinjena djela su gubitak nacionalne časti, prisilni rad, djelomična ili potpuna konfiskacija imovine ili novčana kazna te izgon. Okrivljenik je mogao biti istodobno kažnjen s više kazni. Poticanje i pomaganje u počinjenju također se kažnjava. Propisano je da krivnje iz Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj ne zastarijevaju. Određeno je da se Odluka o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj ne odnosi na djela “ratnih zločinaca” i “narodnih neprijatelja”. O djelima pak koja počine osobe koje ne pripadaju narodima DF Jugoslavije, a nastanjene su u Hrvatskoj, presuđivat će vojni sudovi.

Donošenjem Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države od 25. kolovoza 1945. prestali su vrijediti propisi o zaštiti nacionalne časti u pojedinim jugoslavenskim federalnim jedinicama jer su u njima predviđena kaznena djela konzumirana odredbama tog zakona. Ukinuti su i sudovi za zaštitu nacionalne časti i njihovu su nadležnost preuzeli okružni sudovi.

Iako su sudovi za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj djelovali u neposrednom poraću samo nekoliko mjeseci, donijeli su niz često neutemeljenih, teških

presuda s dalekosežnim posljedicama, najviše Hrvatima, ali i drugim građanima FD Hrvatske. To potvrđuju i presude sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj koji su djelovali na području Dalmacije. Prema izvještaju Ministarstva pravosuđa FD Hrvatske od 18. rujna 1945. javnom tužitelju Hrvatske o radu sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, Sud za zaštitu nacionalne časti u Dubrovniku od 3 optužene osobe osudio je 2 osobe ili 66,66%, a oslobodio od optužbe 1 osobu ili 33,3%; Sud za zaštitu nacionalne časti u Makarskoj od 26 optuženih osoba osudio je 25 osoba ili 96,15%, a oslobodio od optužbe 1 osobu ili 3,84%; Sud za zaštitu nacionalne časti u Splitu od 24 optužene osobe osudio je 24 osobe ili 100%; Sud za zaštitu nacionalne časti u Šibeniku-Zadru od 31 optužene osobe osudio je 31 osobu ili 100%.

Prema Uputstvu za provedbu Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj od 9. svibnja 1945., okružni narodni sudovi u Dalmaciji u početku su upućivali osuđenike sudova za zaštitu nacionalne časti u Kažnjenički logor "Vrana" kod Biograda n/m.

Lišavanje slobode i prisilni rad u hrvatskome odnosno jugoslavenskome zakonodavstvu nakon Drugoga svjetskog rata bili su određeni nizom uredbi, odluka i zakona, ponajprije Uredbom o vojnim sudovima Vrhovnoga štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije iz 1944., Odlukom o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj iz 1945., Zakonom o krivičnim djelima protiv naroda i države iz 1945. i 1946. te Zakonom o vrstama kazni Demokratske Federativne Jugoslavije iz 1945., Zakonom o vrstama kazni Federativne Narodne Republike Jugoslavije iz 1946., Krivičnim zakonikom FNR Jugoslavije iz 1947. i Zakonom o izvršenju kazni FNR Jugoslavije iz 1948. Kazneni sustav te vrste kazni i način izvršenja kazne lišavanja slobode bio je 1951. određen novim Krivičnim zakonikom FNR Jugoslavije i Zakonom o izvršenju kazni, mjera sigurnosti i odgojno-popravnih mjera.

Osobe s područja Dalmacije osuđene 1945. i 1946., i kasnijih godina, od strane vojnih sudova, sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, poslije od okružnih (narodnih) sudova, kaznu su pretežito izdržavale u Kažnjeničkom logoru (zavodu) u Staroj Gradiški, Kaznionici u Lepoglavi, Zarobljeničko-kažnjeničkom logoru u Glini, Ženskoj kaznionici u Zagrebu i Ženskoj kaznionici u Požegi.

Mnogobrojne sudske procese i presude pojedincima i skupinama navodi i objavljuje od potkraj 1944., posebno one izrečene tijekom 1945., Slobodna Dalmacija, Glasnik Jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta Dalmacije. U Slobodnoj Dalmaciji je u poraću, do 1948., objavljeno više od 1 000 obavijesti o suđenjima pojedincima i skupinama na području Dalmacije.

Primjerice, prema dostupnim pokazateljima, ponajprije arhivskim dokumentima, vojni su sudovi potkraj 1944. i tijekom 1945. osudili 219 osoba sa zadarskoga područja, od čega na smrtnu kaznu 96, a na vremenske kazne lišavanja slobode 123 osobe. Svi osuđeni od vojnih sudova, bili su optuženi za aktivnu ili pasivnu suradnju s talijanskim, potom i njemačkim okupatorskim snagama, ili pak s ustaškim, a u znatno manjem broju s četničkim vojnim postrojbama. Zbroj svih presuda od potkraj 1944. do 1946. na vojnim sudovima, kao i Okružnom narodnom sudu u Zadru, ukazuje da je sa zadarskoga područja osuđeno 346 osoba, od toga njih 116 na smrtnu kaznu, a ostali na različite vremenske kazne lišavanja slobode.

Dokumenti u ovoj zbirci svojim sadržajem svjedoče da je provedba zakonitosti bila potpuno drukčija, štoviše suprotna od proklamiranih načela. Ne samo da su se odredbe kaznenih zakona slobodno tumačile pri kažnjavanju, nego su se u većini slučajeva

primjenjivala izvansudska uklanjanja stvarnih ili mogućih neprijatelja (ubojstva, protjerivanja, zatvaranja) i pljačka njihove imovine. Ipak, očito je nezadovoljstvo i nepovjerenje zapovjedništava NOV i PO Jugoslavije/JA, OZN-e i KNOJ-a prema radu vojnih sudova, sudova za zaštitu nacionalne časti i okružnih sudova. U većini dokumenata koji opisuju masovna i pojedinačna ubojstva navodi se da je jedan od razloga zašto se ona provode nepovjerenje u rad sudova koji ne izvršavaju svoju zadaću.

Prema tumačenju istaknutoga člana CK KP Hrvatske Duška Brkića u srpnju 1945., na Prvom savjetovanju načelnika i rukovoditelja OZN-e za Hrvatsku: "Sudovi za zaštitu nacionalne časti nisu odgovorili svojim zadacima, zato što nisu shvatili naši okružni komiteti i sudovi njihov značaj kao revolucionarnih sudova, nisu shvatili da su to forme za brzo i energično čišćenje neprijatelja iz naših redova. Nama se dao jedan kratki period vremena za trajanje tih revolucionarnih sudova, kao što je Sud nacionalne časti i Vojni sudovi, da bi u najkraće vrijeme očistili zemlju od neprijateljskih elemenata, bilo kaznom smrti ili robijom, kako bi neprijatelja onemogućili i zahvatili stvar u svoje ruke."

Bezuvjetno neprihvatanje "direktiva" od vojnih i političkih ustanova NOB-a kako osuditi "narodne neprijatelje" ili odbijanje sastavljanja sudskih presuda za osobe koje su prethodno ubijene, opljačkane i izmrcvarene, tumači se "političkom neizgrađenošću", "nesaživljenošću s pokretom i borbom" i "malograđanštinom" članova sudova. Nezadovoljstvo ide tako daleko da se pojedina tijela OZN-e usuđuju prijetiti kako će podignuti "optužnicu protiv takovoga suda zbog sabotaze NOB-e".

Odlukom Predsjedništva ZAVNOH-a 18. svibnja 1944. osnovana je Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača te su donesene upute za njezin rad. Naime, nova je vlast u Hrvatskoj i Jugoslaviji za sve stvarne i pretpostavljene "neprijatelje naroda" i "ratne zločince" nastojala prikupiti podatke i potkrijepiti svoj stav i odnos prema njima. Kako je do potkraj 1944. Dalmacija bila većim dijelom oslobođena od vojnih okupacijskih snaga, Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača dostavila je u studenome 1944. svim okružnim komisijama u Dalmaciji dopis o prioritetima prikupljanja podataka vezanih uz počinjenje zločinstva od strane okupatora. No pokazalo se da novoj vlasti i tijelima koja su imala zadaću registrirati ratne zločine, tragati za počiniteljima i prikupljati dokazni materijal nije bilo potpuno jasno što je ratni zločin. Političko ozračje kojemu su pridonijeli takvi stavovi i postupci bilo je sve prije negoli normalno stanje.

U slučajevima kada se radilo o političkim kaznenim djelima, i tijekom Drugoga svjetskog rata, a i u neposrednom poraću, sudovi, ni vojni ni civilni, nisu samostalno vodili postupke protiv optuženih. Postupak odnosno istragu, pripremu materijala i sl., najčešće i samu prijavu, vodila je OZN-a. Pritom su kvalifikacije političkih kaznenih djela imala sva djela okarakterizirana kao špijunaža, sabotaza, pripadanje neprijateljskim postrojbama i protivljenje NOP-u.

Protivnici ili pretpostavljeni protivnici nove vlasti uklanjani su po kratkom postupku ili im se sudilo na sudskim procesima. Osim "ratnih zločinaca" ubijaju se ili uhićuju i osuđuju i politički protivnici, stvarni ili pretpostavljeni, na temelju paušalnih optužbi.

Vojni sud VIII. korpusne vojne oblasti Vijeće kod Komande dubrovačkoga područja proglasilo je 19. studenoga 1944. don Luku Grkovića iz Lisca (Dubrovnik) "narodnim neprijateljem" i osudilo na kaznu smrti strijeljanjem, gubitak građanskih časti i konfiskaciju imovine, jer je bio "neprijateljski raspoložen prema NOP-u", a kao kazneno djelo pripisano mu je: "I/ što je za vrijeme svog službovanja u Lisцу bio neprijateljski raspoložen prema NOP-u, II/ što je prikazao njemcima pozive koji su

dolazili seljacima za NOV-u III/ što je prigodom sastanka sa popom Salacanom, istom među ostalim rekao, da je narod stoka i da mu se ne smije dati vlast u ruke.” Presudu je odmah izvršila straža Komande dubrovačkoga područja.

Okružni narodni sud u Zadru osudio je 28. prosinca 1946. zemljoradnika Josu Begonju iz Privlake (Zadar) na dvije godine lišavanja slobode s prisilnim radom i dvije godine gubitka političkih prava zbog “kriv. djela protiv općih narodnih interesa”, jer je u ljeto 1946. govorio među narodom da mu se ukazala Gospa, “u namjeri da stvori kod drugih uvjerenje o nesigurnosti današnjeg poretka, a u cilju ometanja napretka, obnove i izgradnje naše zemlje, te stvaranja nepovjerenja prema našoj narodnoj vlasti i u cilju ličnog korišćenja”.

OZN-a je i u Dalmaciji sve one koji su se ogriješili o NOB ili pak zamjerali novim komunističkim vlastima, pa i pojedincima iz novih vlasti, ili kratkim putem likvidirala ili nakon “obrade” upućivala “na daljnji postupak” sudovima, sa svojstvenim tumačenjem njihovih grijeha i krivnje.

Najslikovitiji je primjer slučaj Vite Santinija iz Biograda, koji je od ljeta 1943. do 5. rujna 1943. bio u talijanskoj antikomunističkoj bandi u Biogradu, kada je pristupio u NOV i PO Jugoslavije, a koga je 27. travnja 1945. OZN-a za okrug Zadar uputila Vojnom sudu oblasti za Dalmaciju Vijeću kod Komande područja Sjeverne Dalmacije “na daljnji postupak”. Vito Santini je, prema navodima OZN-e, kao pripadnik antikomunističke bande “izvršio niz zločina nad našim narodom”, a kao pripadnik NOV i PO Jugoslavije/JA “sramotio i psovao NOP, Sovjetsku Rusiju i Staljina pjevajući banditske pjesme” te je prema osebujnom opisu Budimira Lončara, načelnika Okružnog odjeljenja OZN-e Zadar, “Santini otišao u antikomunističku bandu upravo iz objesti, jer nenatjeran ni ekonomskom bijedom ni eventualnim strahom ispred fašističkog terora takodjer govore u prilog vjerovanju da su iskazi svjedoka tačni. Njegov pak odlazak u partizane, par dana čak prije kapitulacije Italije kao i napredovanje do čina zastavnika u partizanima pokazuju s jedne strane jasno ispoljenu crtu živosti i borbenosti njegova temperamenta, koja ga je, dok je bio bandit navadjala na zločine, a kao partizana na hrabrost, ali s druge strane pokazuju takodjer i njegovu namjeru da tok stvari preobrati u svoju korist i svojim zaslugama kao partizan plati svoje zločine izvršene dok je bio bandit.”

*

Pri provođenju masovnih zločina i represalija nad poraženim neprijateljima zapovjednu partizansku hijerarhiju ne vodi toliko iracionalni osjećaj osvete koliko racionalna težnja uklanjanja političkih protivnika u osvajanju vlasti. Neprijatelje ili pretpostavljene neprijatelje trebalo je ukloniti fizički, materijalno i politički.

Okružni komitet KP Hrvatske za Knin izvještava 12. svibnja 1944. Komandu kninskoga područja da nastavi s mobilizacijom u Erveniku (Knin), a “ukoliko se ne bi odazvali pristupiti hapšenju i konfiskaciji”.

Nova je vlast bila svjesna činjenice da se konfiskacijom imovine svih stvarnih i pretpostavljenih neprijatelja otvara mogućnost za cjelovitu provedbu agrarne reforme i kolonizacije, podržavljenje privatnoga vlasništva općenito, i to u skladu s komunističkom ideologijom. Konfiskacija imovine “narodnim neprijateljima”, predviđena najprije Odlukom Predsjedništva AVNOJ-a od 21. studenoga 1944. o prijelazu u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom nepisutnih osoba i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile, te provedena Zakonom o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije od 9. lipnja 1945., bila je i sredstvo njihova onemogućavanja u budućem sukobu, ali ujedno i stjecanje materijalnih

privilegija za viši sloj sudionika NOB-a. Nakana je novih komunističkih vlasti očito bila gospodarski uništiti sve društvene slojeve koje je smatrala glavnim neprijateljima novoga društvenog poretka.

Imovina nije oduzeta samo osobama koje su zarobljene i(li) uhićene i koje su tijekom Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću osuđene od različitih partizanskih sudova i “narodnih” sudova na kazne smrti ili kazne lišavanja slobode. Konfiscirana je i obiteljima “ratnih zločinaca i narodnih neprijatelja” koji su tijekom Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću izgubili život.

Vojni sud za oblast Dalmacije u Splitu na prijedlog javnoga tužitelja okruga Šibenik proglašava 6. kolovoza 1945. “ratnim zločincem i narodnim neprijateljem” Nikolu Šušu iz Kolašca (Knin), koji je kao četnik poginuo u borbi protiv NOV i PO Jugoslavije u travnju 1944. te se donosi “odluka kojom mu se konfiscira čitava pokretna i nepokretna imovina”.

Upravni odjel Kotarskoga NOO-a Dubrovnik izvještava 4. listopada 1945. Kotarski narodni sud u Cavtatu da je Pero Vukić iz Lovorna (Dubrovnik), “istaknuti ustaša”, “pri oslobodjenju Dubrovnika bio [je] uhvaćen i kratkim putem likvidiran” te da provedu konfiskaciju njegove imovine.

Vojni sud VIII. korpusne vojne oblasti NOV Jugoslavije u Splitu izvijestio je 9. siječnja 1945. Vojno-sudski odjel Glavnoga štaba Hrvatske da se “opaža naročito bezobzirno postupanje organa narodnih vlasti prigodom provođenja konfiskacija imovine lica osuđenih sa strane ovoga suda na konfiskaciju imovine. U većini slučajeva narodna vlast tako postupa da oduzima cijelu imovinu i tako dovodi na prosjački štap porodicu osuđenika. Poduzeto je preko Oblasnog NOO-a sve potrebno da se pitanje konfiskacije svede u okvir zakonskih propisa i ima izgleda da će to pitanje biti u okviru tih propisa kroz najkraće vrijeme kanalizirano. [...]”

Drago Desput, član Sudskoga odsjeka Glavnoga štaba NOV i PO Hrvatske, u izvještaju od 17. siječnja 1945. Centralnom komitetu KP Hrvatske o radu vojnih sudova i obračunu s “narodnim neprijateljima” u Dalmaciji navodi da “ima slučajeva da imovina nekih lica, koja su u prvim danim uhapšena razgrabljena i raznijeta, a od suda se traži da iz tih razloga ti moraju svakako biti kažnjeni. Kao primjer navodim slučaj Vragolova iz Cavtata kraj Dubrovnika, koji je u prvim danima uhapšen kao pristaša četnika i četnički pomagač, a koji bi uslijed amnestije trebao biti pušten na slobodu. Ili slučaj sa 74 godine starim svećenikom don Antom Dragoševićem iz Omiša kome su takodjer sve stvari razvučene, a iz razloga, što se u toku postupka nije moglo ustanoviti neko teže djelo, a iz političkih razloga trebalo je donijeti ili uslovnu kaznu ili oslobadajuću presudu. U jednom i u drugom slučaju zahtjev da se isti moraju kazniti iz napred navedenog razloga dat je sa strane članova kotarskog komiteta, koji su se nastanili u njihovim kućama. [...] Na cijelom sektoru Dalmacije u prvo vrijeme nakon oslobođenja konfiskacija je bila sprovadjana saspa protivno nego što to uputstva o konfiskaciji traže. Prvo, konfiskacija je vršena u velikom broju slučajeva licima kao ratnim zločincima i narodnim neprijateljima, a da nije za to bila donešena sudska presuda, odluka ili rješenje što uputstva o konfiskaciji izričito navode. Drugo, konfiskacija je vršena, na takav način, da je na neposrednu okolnicu nužno morala ostaviti dojam da je po srijedi pljačka, a ne jedna vrsta kazne. [...]”

Mnogobrojne su presude donesene očito samo zato da bi se osuđeniku mogla konfiscirati imovina. Nekoga tko je bio primjerice vlasnik tvornice, tiskare ili ljekarne trebalo je optužiti da je bio “narodni neprijatelj i pomagač okupatora”, osuditi ga i oduzeti mu imovinu.

Tako je na primjer Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj Srednje Dalmacije u Splitu osudio 21. srpnja 1945. industrijalce Josipa Mardešića, Kuzmu Mardešića, pok. Ivana i Kuzmu Mardešića, pok. Ante, suvlasnike tvrtke "Braća Mardešić u Komiži", zbog privredne suradnje s okupatorom, na gubitak nacionalne časti, prisilni rad i konfiskaciju pokretne i nepokretne imovine u korist države

Za članove zadarske obitelji Luxardo, vlasnike tvornice "Maraschino", koji su prema optužnici "kao članovi najvidjenije zadarske fašističke obitelji, pokrivali [su] najveće položaje i imali najveće fašističke počasne titule, te održavali prisne veze sa vrhovima države i stranke", u podacima o krivnji Okružni narodni sud u Zadru 22. studenoga 1945. naveo je da su se "bavili trgovinom i na taj način zaradjivali grdne pare na grbači našeg naroda".

Dokumenti u ovoj zbirci pokazuju da je KP znatno ograničila građanske i političke slobode, privatno vlasništvo, slobodno tržište, a potiskivala je tradicionalne vrijednosti poput religije i nacionalne/etničke baštine. Svi oni koji to nisu shvatili na vrijeme progonjeni su politički i sudski. Komunistički obračun sa stvarnim i pretpostavljenim protivnicima bez razlike, institucionalni ili izvaninstitucionalni, tijekom Drugoga svjetskog rata ili u poraću, bio je masovan i nemilosrdan.

Posljedice Drugoga svjetskog rata na području Jugoslavije, i Hrvatske, bila su velika materijalna razaranja, a i ljudski gubici bili su izrazito veliki. Dugotrajnost i intenzitet rata i na području Dalmacije i prisutnost znatnih okupacijskih snaga Italije i Trećega Reicha te djelovanje partizanskog i četničkog pokreta i Oružanih snaga NDH imalo je za posljedicu izravne sukobe zaraćenih strana, što je dovelo do velikih ljudskih gubitaka i među vojnicima i među stanovništvom. Nepomirljive ideologije i politički i vojni interesi suprotstavljenih strana u ratnome sukobu i građanskome ratu umnožili su ljudske gubitke.

Poslijeratni jugoslavenski sustav i društvo pokazali su neuljudenost i krajnju ideološku pristranost dijeleći ljudske gubitke na podobne i nepodobne odnosno na poželjne i nepoželjne. U Jugoslaviji je u navođenju velikog broja ljudskih gubitaka u Drugome svjetskom ratu zanemarena činjenica da je jedan broj njih život izgubio na neprijateljskoj strani, ili poginuo u borbi protiv NOV i PO Jugoslavije/Jugoslavenske armije, ili pak bio njihovim žrtvama tijekom rata ili u poraću.

Odavanje počasti svojim najbližim mrtvima, poginulima i(li) ubijenima, proglašavalo se ustaštvom odnosno četništvom.

Primjerice, OZN-a Hrvatske izvijestila je 31. listopada 1945. Okružno odjeljenje OZN-e Dubrovnik: "Na SVISVETI i 'DUŠNI DAN' pripremaju ustaške porodice na groblju komemoracije, koje se mogu pretvoriti u demonstracije protiv naših vlasti. Naši organi i povjerenička mreža treba da idu na groblje i da prate rad neprijatelja. Ne dati se provocirati. Ako se ukaže potreba hapsiti, ali izvan groblja. Oružje ne upotrebljavati no ako uredba jedino po nalogu samog NAČELNIKA. Podnesite odmah izvještaj."

Uprava Narodne milicije MUP-a NR Hrvatske izvijestila je 3. lipnja 1946. da su u selu Žagrović (Knin), prigodom crkvene svečanosti 25. svibnja, "popovi [su] održali pomen za bandite poginule u borbi protiv NOV, kao i molitve za četnike koji se nalaze u Italiji", a tome su "u većini prisustvovali roditelji poginulih bandita koji su naričući ispoljavali mržnju prema borcima JA".

Namjeru potpunog i radikalnog obračuna s neprijateljem imala je i naredba Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. te naredba Ministarstva unutarnjih poslova FD Hrvatske od 6. srpnja 1945., o "Uklanjanju

vojničkih groblja okupatora”, koja je obuhvatila groblja i nadgrobne spomenike vojnika njemačke, talijanske i mađarske vojske te ustaša. Da se naredba provodila, potvrđuju suvremenici događaja i sačuvani dokumenti. U provedbi naredbe, iako su bili izuzeti, uklanjani su i grobovi domobrana.

Iz dokumenata u ovoj zbirci, ali i inače dostupnih dokumenata, vidljivo je da su pojedini slučajevi partizanske i komunističke represije i zločina nailazili na osudu pojedinaca iz ustanova i postrojbi nalogodavaca i izvršitelja takvih djela. Brojni slučajevi nepravilnosti, represije i zločina spominjani su i na sjednicama CK KP Hrvatske.

Glavni štab NOV i PO Hrvatske dostavio je 14. ožujka 1945. OZN-i za oblast VIII. korpusa NOV i PO Hrvatske depešu koju potpisuje Aleksandar Ranković načelniku OZN-e za Jugoslaviju: “Još jednom upozoravam na grubi i nepravilan odnos naših organa prema zatvorenicima, a niži organi rade na svoju ruku. Primena batina, maltretiranje i slično vrlo su česta pojava. Ima slučajeva da se pretučeni zatvorenici puštaju na slobodu ili se streljaju, samo zbog toga što su tučeni. Ovakve nepravilnosti spriječiti odmah i najoštrije postupiti prema onima koji se ne budu pridržavali ovih uputstava. Kod komplikovanih istraga pojedinim krivcima, našim državljanima, rešavat će načelnik sve pojedinosti - primeni metoda.”

Dugo razdoblje u kojemu su se represija i zločini provodili, broj stradalnika i žrtava, kao i broj nalogodavaca i izvršitelja represije i zločina, uglavnom upućuju na nekažnjeno provođenje. Poznati su samo pojedini slučajevi partijskih kazni ili sudskih presuda izvršiocima zlodjela. No, očita su i nastojanja poslijeratnih jugoslavenskih komunističkih vlasti, od najniže do najviše razine, što potvrđuju i dostupni dokumenti, da se represija i zločini provedeni nad stvarnim ili pretpostavljenim protivnicima prikriju. Ponekad su se pak zamjerke o represiji i likvidacijama iskazane od strane viših zapovjedništava i tijela vlasti odnosile na način provođenja, a ne na njihovu osudu.

*

Danas je teško, pa gotovo i nemoguće rekonstruirati količinu i sudbinu dokumentacije vojnih i civilnih postrojbi i ustanova NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske, organa KP Jugoslavije/Hrvatske te DF/FNRJ Jugoslavije odnosno FD/NR Hrvatske koja se odnosi na sustav komunističke represije i zločina tijekom i neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata.

Pojedini dokumenti iz ove zbirke navode i potvrđuju da je produkcija dokumenata NOP-a i u razdoblju do 1943. bila na zavidnoj razini. Tijekom 1944., a posebno 1945., kada NOV i PO Jugoslavije raspolažu stabilnom pozadinom i popriličnom logistikom, količina dokumenata nedvojbeno je znatno veća. U tom razdoblju vlastitoj, ali i neprijateljskoj dokumentaciji i arhivskom gradivu ustanove NOP-a posvećuju punu pozornost. Uglavnom zbog toga što se nova država izgrađivala na centralističkim načelima, a ne zbog nacionalističkih motiva, iako ni ta činjenica nije zanemariva, najveći je dio arhivskoga gradiva NDH i gradiva NOV i PO Hrvatske završio u Beogradu, gdje se i danas nalazi. Treba napomenuti da je odavno objavljen i poznat popis tog gradiva, no tim popisima nije obuhvaćeno gradivo OZN-e i UDB-e te KNOJ-a, naredbodavaca i izvršilaca represije i zločina. Što se s tom dokumentacijom dogodilo, nezahvalno je i teško pretpostavljati.

Uvid u dostupnu dokumentaciju u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu donekle omogućuje rekonstrukciju sudbine dokumentacije OZN-e za Hrvatsku. Primjerice: Komisiju za prikupljanje i sređivanje materijala o historijatu resora unutarnjih poslova

2. uprave Državnog sekretarijata za unutarnje poslove NR Hrvatske opunomoćstva Uprave državne bezbjednosti DSUP-a NR Hrvatske izvještavaju tijekom studenoga 1954. o nepostojanju gradiva.

Nedvojbeno je da se gradivo OZN-e koje je sadržavalo podatke i navode o represiji i zločinima postupno i sustavno uništavalo kao nepoćudno i kompromitirajuće za vlast. Nakon svega, do danas ni stručnoj, a kamoli ostaloj javnosti nije poznato koliko se takvog “nepoćudnog” arhivskog gradiva još uvijek nalazi po arhivima državnih ustanova, u prvome redu Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske i Ministarstva unutarnjih poslova Republike Srbije, a i drugdje, osobito u arhivima u Beogradu. Naime, nepoznato je gdje se nalazi dokumentacija MUP-a FD/NR Hrvatske za razdoblje od 1944. do 1953., koji je od Ministarstva pravosuđa u ljeto 1945. preuzeo nadzor nad logorima u Hrvatskoj.

*

Dokumenti postrojbi i ustanova NOV i PO Jugoslavije/Hrvatske, organa KP Jugoslavije/Hrvatske te DF/FNR Jugoslavije odnosno FD/NR Hrvatske o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima u Dalmaciji u razdoblju od 1944. do 1946., objavljeni u ovoj zbirci, nedvojbeno svjedoče da su se masovna represija i zločini nad poraženim neprijateljima u Dalmaciji, kao uostalom i drugdje u Hrvatskoj i Jugoslaviji, provodili planski i sustavno, institucionalno, ali još više izvaninstitucionalno, po zapovijedima najviših partijskih, vojnih i državnih vlasti. To potvrđuju i manje-više istovjetni “rukopisi” prikupljenih dokumenata bez obzira na kojoj vojnoj i političkoj razini ili području Hrvatske/Jugoslavije nastali.

Pojave “čišćenja” bilo je i u zapadnoj Europi, ali su ona uglavnom provedena sudskim i upravnim mjerama. Dio izvansudskih likvidacija u zapadnoj Europi bila su i osvećivanja, do kojih je sporadično dolazilo u prvim danima oslobođanja pojedinih zemalja. No, osnova denacifikacije u demokratskoj Europi bila je da se postupci moraju utemeljiti na pravu i regularnim sudskim postupcima te da je potrebno na sve načine izbjegavati i sprečavati osvetu. U SSSR-u i Jugoslaviji taj je proces bio bitno drukčiji, jer je masovna ubojstva neposredno nakon Drugoga svjetskog rata organizirala i izvela država, a ne osvetoljubivi pojedinci ili skupine. Osvetu su u Jugoslaviji u neposrednom poraću na sve načine poticale najviše strukture vlasti.

*

Dokumente objavljujemo u izvornom obliku, sa gramatičkim i pravopisnim pogreškama, kao i pogreškama u pisanju (lapsus calami). No pojedine riječi, koje su u izvorniku netočno napisane (posebice osobna imena i prezimena i nazivi mjesta i toponimi) u prijepisu donosimo ispravno (ili moguće) čitanje, ili ih pojašnjavamo u bilješkama. Neke, pak riječi ili dijelove dokumenata ponekad nije bilo moguće pročitati, te je i to naznačeno, kao i izostavljanja dijelova dokumenata koji su nepotrebni za razumijevanje sadržaja.

Mnoga ista imena i prezimena, pa i nazivi mjesta i toponima, pisani su u dokumentima često na različite načine, nedosljedno. Za neka je imena, prezimena i toponime bilo teško utvrditi kako su izvorno glasili. To je bilo moguće samo kod poznatijih i istaknutijih osoba i toponima. Pitanje je naime kako su se imena, prezimena i toponimi koji se navode u dokumentima izgovarali. Osobito treba imati na umu govorne osobine stanovnika različitih dijelova Dalmacije. Pisci su ih uglavnom zapisali onako kako su ih čuli, a greške su najčešće kada zapisivač nije bio osoba iz nekoga kraja. Dokumenti su često i poprilično nečitljivi, pa su moguće greške u iščitavanju imena i prezimena, pa i naziva mjesta i toponima.

*

Dokumenti prikupljeni u ovoj zbirci, koja je rezultat istraživanja i nastavka rada započetog zbirkama Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti (Slavonski Brod 2005., Zagreb 2009.), Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja (Slavonski Brod 2006.) i Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska (Slavonski Brod – Zagreb 2008.), prikupljeni su više godina u okviru različitih znanstveno-istraživačkih projekata i stručne obrade arhivskoga gradiva vezanog uz razdoblje Drugoga svjetskog rata i neposrednog poraća.

Istraživanje i rad na ovoj zbirci dokumenata ostvareni su u sklopu znanstveno-istraživačkoga projekta Hrvatskoga instituta za povijest u Zagrebu "Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću", koji se provodi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Nastavak istraživanja i objavljivanja dokumenata, što će uslijediti, u mnogočemu može razjasniti okolnosti i razmjere partizanske i komunističke represije i zločina u Hrvatskoj i Jugoslaviji potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću.

Arhivskim gradivom, dokumentima, literaturom i drugim izvorima podataka, korisnim mišljenjima, uputama, primjedbama i savjetima, nezaobilaznim u istraživanju o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima u Dalmaciji potkraj Drugoga svjetskog rata i u poraću, umnogome su pripomogli: dr. sc. Zdenko Radelić, dr. sc. Nikica Barić, dr. sc. Mario Jareb, dr. sc. Zdravko Dizdar, dr. sc. Tomislav Anić, dr. sc. Stjepan Matković i mr. sc. Martina Grahek Ravančić (Hrvatski institut za povijest, Zagreb), dr. sc. Miroslav Akmadža (Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod), Milan Pojić, prof. i dr. sc. Stjepan Čosić (Hrvatski državni arhiv, Zagreb), Mladen Čumbrek (Državni arhiv u Zagrebu), dr. sc. Stjepan Razum (Nadbiskupski arhiv Zagreb), dr. sc. Augustin Franić (Dubrovnik), Joško Radica, dipl. iur. (Dubrovnik), Ivan Pažanin, dipl. iur. (Split), mr. sc. Nataša Bajić-Žarko (Državni arhiv u Splitu), Hrvoje Jajaš (Šibenik), Vladimir Juričev Talijaš (Vodice), Lucija Benyovsky, muzejska savjetnica (Zagreb), Ivan Kozlica, prof. (Zagreb) i Egon Kraljević, prof. (Zagreb).

Umnogome su u pripremi ove zbirke dokumenata tehnički pripomogli: Lidija Bencetić, dipl. povjesničarka, Josip Mihaljević, prof., Goran Mladineo, prof., mr. sc. Hrvoje Čapo, dr. sc. Margareta Matijević (Hrvatski institut za povijest, Zagreb), dr. sc. Ivica Miškulin, Branko Ostajmer, dipl. povjesničar, Domagoj Maratović, prof. i Tatjana Melnik, prof. (Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod).

I ovom im prilikom iskazujemo zahvalnost.